

קונטרס המכתבים

אסיפת תשובות,
מכתבים, עדויות, ועוד

בענין
מצות תכלת
בזה"ז

קונטרס המכתבים

אסיפת תשובות,
מכתבים, עדויות, ועוד

בענין
מצות תכלת
בזה"ז

יצא לאור ע"י
המרכז למצות תכלת
848-210-1494

הקדמה..... א.

שלטי הגבורים לרבי אברהם הרופא..... ה.

חוות יאיר..... ו.

יעב"ץ..... ז.

רד"ל..... ח.

הג"ר שמשון רפאל הירש..... ט.

תועפות ראם..... י.

הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל..... יא.

הג"ר שמואל אויערבאך זצ"ל..... יג.

הג"ר עמרם אופמאן שליט"א..... טו.

הג"ר חיים אבערלאנדער שליט"א..... יח.

הג"ר חיים ישראל הלוי בעלסקי זצ"ל..... יט.

הג"ר גרשון בעס שליט"א..... כא.

הג"ר אליעזר ברייטוויץ שליט"א..... כב.

הג"ר יצחק ברייטוויץ שליט"א..... כג.

הג"ר זלמן נחמיה גולדברג זצ"ל..... כד.

הג"ר שריה דבלצקי זצ"ל..... כה.

הג"ר ישראל דערבארעמדיגער שליט"א..... כז.

הג"ר בן ציון הלבשרטאם שליט"א..... כח.

הג"ר צבי ובר שליט"א..... כט.

הג"ר חיים יוסף דוד ווייס שליט"א..... ל.

הג"ר יצחק שלמה זילברמן זצ"ל..... לא.

הג"ר אליהו זילברמן שליט"א..... לב.

הג"ר ישראל טאפלין שליט"א והג"ר שלמה גיסינגער זצ"ל..... לג.

הג"ר חיים טווערסקי שליט"א..... לד.

הראשל"צ הג"ר יצחק יוסף שליט"א..... לה.

הג"ר מרדכי אברהם כ"ץ שליט"א..... לו.

הג"ר דוד כהן שליט"א..... לז.

הג"ר משה טוביה ליף שליט"א..... לח.

הג"ר יצחק לעבאוויטש שליט"א.....לט
הג"ר מאיר מאזוז שליט"א.....מ
הג"ר שלמה יוסף מחפוד שליט"א.....מא
הג"ר אשר זעליג הלוי מיללער שליט"א.....מב
הג"ר ינון מלאכי שליט"א.....מו
הג"ר גרשון מלצר שליט"א.....מז
הג"ר שמואל נדל שליט"א.....נ
הג"ר זלמן דוד ישעי' סופר שליט"א.....נא
הג"ר אהרן סופר שליט"א.....נד
הג"ר עקביא מנחם סופר שליט"א.....נז
הג"ר פסח אליהו פאלק זצ"ל.....נח
הג"ר מיכאל פרץ שליט"א.....נט
הג"ר אליהו מאיר פייבלזון שליט"א.....סג
הג"ר משה צוריאלי שליט"א.....סד
הג"ר גבריאלי ציננער שליט"א.....סז
הג"ר משה מרדכי קארפ שליט"א.....סח
הג"ר משה שאול קליין שליט"א.....סט
הג"ר יעקב קמנצקי זצ"ל.....ע
הג"ר שמואל קמנצקי שליט"א.....ע
הג"ר חיים קנייבסקי שליט"א.....עא
הג"ר ניסן קפלן שליט"א.....עב
הג"ר רבי זונדל קרוזיר זצ"ל.....עג
הג"ר יעקב קאפיל שווארץ שליט"א.....עד
הג"ר יואל שוורץ שליט"א.....עה
הג"ר חיים פנחס שיינברג זצ"ל.....עו
הג"ר מנחם מענדל שפרן שליט"א.....עז
תעודת הכשר מבד"ץ מהדרין.....עח
דבר אל הקורא.....עט

הקדמה

המסורה בכלל ישראל מגדולי הדורות שתכלת יכולה לחזור

ראוי להקדים לקונטרס זה קצת מדברי גדולי ישראל בכל הדורות מה שכתבו בנדון התכלת. ולא בנדון מהו החלזון והתכלת, כי אם בנדון הכללי, האם חלזון התכלת ומצות התכלת יכולים לחזור לכלל ישראל לפני הגאולה המקווה. ממקורות אלו יראה הרואה שכולן שוין לטובה שהמסורה בכלל ישראל היה בכל הדורות שחזרת החלזון למצות תכלת הוא דבר אפשרי, וראוי לחשוש לזאת מדינא.

המהרי"ל (שו"ת החדשות ס"ה) כשבא להסביר שיטתם של ר"ת והגאונים שאף בזמן שאין תכלת בגד פשתן פטור אף מלבן משום גזירה דשמא יטיל בו קלא אילן, כתב שיתכן שיחזור התכלת, וז"ל **"וסברא הוא שמא יחזור דבר לקלקולו שיהא התכלת מצוי, כש"כ למאי דכתב סמ"ג דאותו דג חלזון הוא בים המלח וכתב סימניו בקל היה לעשות תכלת וכו'".** ומפורש שחלזון יכול להתגלות בדור מן הדורות וחשש כן לדינא, וכן מצינו בשאר אחרונים כי גילוי החלזון הוא ענין אפשרי.

ז"ל **הלבוש** (בהקדמתו ללבוש או"ח) שכתב **"קראתיו לבוש התכלת, כי כמו שחייב האדם ללבוש תכלת בציצית בכל יום אם ימצא, כן הוא חייב להלביש עצמו באלו הדינים"**.

ז"ל **העולת תמיד** (או"ח ט ג) **"אע"ג דבזה"ז ליכא תכלת מ"מ גזרינן, וכן פי' ר"ת שם בברייתא דסדין בציצית, דשמא יתגלה תכלת ויביא לידי איסורא דכלאים"**.

וממש כדברי העולת תמיד כתב הרב **שתילי זיתים** (שם סק"ח).

ושיטת העולת תמיד בזה מובא להלכה ע"י הכהן הגדול ופוסק האחרון מרן רבינו בעל **המשנה ברורה** (שם בשע"צ סקכ"ג).

וכן בארצות החיים להמלבי"ם (המאיר לארץ ט, מא) חשש שמא ילמדו לעשות תכלת בזה"ז, וז"ל **"ועי' בשו"ת רדב"ז** (סי' תרפ"ה) **אפשר שעד היום הוא מצוי אלא שאין יודעין לצודו עכ"ד, ולפי"ז י"ל דגם בסדין בציצית יש חשש דשמא ילמדו"**.

וכ"כ **הכלי חמדה** (פר' מסעי ד"ה וראיתי למורי) בדעת הרז"ה והנשיא ר"י בן ברוך שתכלת

מעכבת את הלבן וז"ל "דאולי דעתם ז"ל תכלת אינו נגזר ואפשר ע"י טרחא למצא אותו כדעת הרדב"ז בתשו' תרפ"ה".

וכ"ה **בחמדת שלמה** (אה"ע סי' ט' כ"ג) ומביאו **הברית אברהם** (שם סי' מ"ו אות ה') "אין הדבר מוכרח שלא ימצא תכלת אף בזה"ז אם נעמוד על כל הבדיקות כמו שהעתיקם הרמב"ם ז"ל בהל' ציצית".

וכ"כ **הישועות מלכו** (או"ח ג') על צביעת ראדזין "איברא שאם היה **בנמצא תכלת בבירור**, והיה ידוע לנו כיצד צובעין, ודאי היה ראוי **לאחוז במצוה זו**, אלא שאין לנו בירור גמור שזה הוא תכלת, ודברי הרב שיחי' אינו אלא השערה בעלמא".

וכן אמר **הג"ר יצחק אלחנן זצ"ל** מקאוונא (מובא בעין התכלת בהקדמה דף יח) "אנכי כבר סייעתי הרבה בענין התכלת, כי כתבתי (הובא שם) שהחייב לקבור בתכלת מי שהלך בתכלת בחייו, ובזה הראיתי גילוי דעת מפורש שדעתי מסכמת לקיים המצוה" (אלא ע"ש שאמר שהוא עצמו אנוס הוא מחמת הרדיפות על זה, ומחמת רוב חולשתו אינו יכול להכניס עצמו בהלכה זו).

וכן נקט **הבית הלוי** (הובאו דבריו בעין התכלת בהקדמה דף ז) "אחרי אשר יברר לנו כי דג זה או מלאכת צבעו נפסק ונשכח מציאתו או ידיעתו בשום זמן מהזמנים, היינו היה בזה דבר הנשכח והוא מצאה, אז נהיה מחויבים לשמוע אליו וללבשו".

ז"ל **המגיד מדובנא** (ס' המדות שער הדעת פ' ט"ז) ולולא קבלנו שאין התכלת מעכב את הלבן בזמן הזה אפשר היינו מחזירים אחריו כאשר אנחנו שולחים למרחקים להביא אתרוג ולולב והדס עכ"ל. ומבואר מדבריו שעצם החזרת התכלת בזה"ז שייך, אלא שמפני הטורח הגדול שיש בו, ושאנו מעכב בעיקר מצות ציצית (אף שודאי בזמן שיש תכלת חייב להטילו) לא היו שולחים אחריו למרחקים.

גם בספר אלף כתב (אות תשל"ט) איתא שראה בעצמו ציצית של **הג"ר דוד ניימאן לקנבאך זצ"ל** וראה שהטיל תכלת האדמו"ר מראדזין (הגאון היה **תלמיד חת"ס**, וראב"ד פרשבורג, וממנו נסמכו כל מורי הוראת שיצאו משם).

"רבינו (הגאון **מערלוי בעל אמרי סופר**) החל כאן בארה"ק ללכת עם פתיל תכלת בשנת תש"ן (בנו של רבינו, הרה"ג מערלוי בב"פ שליט"א אמר שכבר בשנת תש"כ לבש תכלת), וסיפר שזקה"ק מרן בעל **ההתעוררות תשובה** למד את חיבורו של האדמו"ר מראדזין ונשא חן בעיניו שיטתו בזה, אולם באונגרין לא היה ניתן להשיג פתיל תכלת, ועל כן לא יכל

ההתעוררות תשובה לקיימה בפועל. ומחמת החשיבות שהיה לזה בעיני זק"ק החל אף הוא להדר בזה" (ספר הליכות והנהגות אמרי סופר פ"ג ה"ב).

וכ"כ הג"ר עקיבא יוסף שלינגר זצ"ל (בעל לב עברי ותלמידו של הכת"ס, במכתבו הנדפסה בעין התכלת בהקדמה דף כ.) "דברתי בענין [התכלת] עם גדולים דפעה"ק, הגאון דבריסק [המהרי"ל דיסקין] נ"י, והגאון מהר"ש סלנט נ"י, והסכימו עמי בגוף ההלכה ע"פ דעת הרמב"ם ז"ל, שאין שום מקום להסתפק לפטור מחיוב קיום המצוה, דהא אפילו בלא חוט זה כשר... ושוב עסקתי בענין עם חכמי ספרד, המכונה קהל חסידים עדת ב"א, אשר הם המקובלים המכוונים רב חסיד שמ"ש זיע"א כמפורסם, ואני לומד עמהם כמה פעמים ביחד, ודברתי וראו והסכימו עמי".

וכן המהרש"ם זצ"ל עצמו לבש תכלת בציציתיו מצביעת ראדזין בצנעה, וצוה בצוואתו לקברו עמהם (נדפס בראש ספרו תכלת מרדכי עה"ת, בנן יכבד אב, אות ב') "יקחו את הטלית טירקישען בלא העטרה, וקשורים בו ציצית עם תכלת, ולא יפסלו הציצית".

וע"ע בהקדמת ספר שפוני טמוני חול (הוצאת שנת תשי"ב, דף ו. מהרה"ג ר' ירוחם ליינר זצ"ל) שכתב "ויש לי עדות ברורה ונאמנה שהגאון הגדול ר' איציל מפנויוויעז לבש תכלת בטליתו בהצנע, כמו שהעידו תלמידיו שלמדו אצלו" (וכן העיד בעל הקהילות יעקב זצ"ל).

סיפר הג"ר משה שטרנבוך שליט"א "פעם אחת כשנכנסתי למרן הגרי"ז זצ"ל ראיתיו יחד עם בנו הגדול הגרי"ד זצ"ל ולומד עמו את קונטרס התכלת של האדמו"ר מראדזין, מפני שחשש שמא הוא מבטל המצווה, ועל כן ישב לברר היטב הסוגיא לראות אם אכן נמצא התכלת בימינו" ("הפלס" גליון ערב חג הסוכות תש"פ).

וכן אמר מרן החזו"א זצ"ל על צביעת ראדזין (מעשה איש ח"א ע' קלב) "הלא אין שום היזק בדבר- להטיל ספק תכלת ואילו היה צל צילו של ספק הלא היו הגדולים אז מקבלים אותו". ויודעים כמה שמועות בשמו, שענינם שאין מטילים צביעת ראדזין, רק משום שאין בו אפילו צד ספק.

"אמר לי מו"ר זצוק"ל (הסטייפלר) שלולא שחושש שילמדו ממנו היות ומסתכלים אחר הנהגותיו ונוהגים כמותו היה נוהג עוד הרבה הנהגות משלו וכן היה הולך בתכלת כרדז"ינר" (אורחות רבינו ח"א דף רמו).

והג"ר דוד צבי הילמן ז"ל (עורך הרמב"ם מהדורת שבתי פרנקל) סיפר, שבנו של הגרא"ז מלצר זצ"ל (ר' הרשל) ביקש ממנו שיקנה עבורו פתילים מבית צביעה של ראדזין. והגיד

לו ששאל על זה מגיסו הג"ר אהרן קוטלר זצ"ל, ואמר לו "שאין שום צד לימנע מללבוש
ניט דא קיין חשש".

וע"ע במאמר 'חידוש התכלת' (בסוף ספרי התכלת עמ' לו) שנמסר על הגאון רבי חיים ברלין
זצ"ל, **שלבש בצנעה תכלת בטליתו** ע"ש. ובמכתב מהאדמו"ר מראדזין זצ"ל להג"ר חיים
ברלין זצ"ל איתא בזה"ל "והנני למלאות בקשתו אשר בקש במכתבו "תכלת שלח לי כאשר
יגמור" והנני שולח לו בזה ארבע כריכות תכלת כשר והדר לו" (הובא באוצר רבינו חיים ברלין
או"ח ס" רכ"ד).

ועי' בספר ימות עולם (מהרה"ק ר' יצחק מאמשינאו ז"ל, עמ' קע"ד), **שהרה"ק
מאוסטרובצא זצ"ל** אמר שאינו יודע מדוע אין הולכין עם תכלת.

וכן שמעתי ממקור מהימן **שהאדמו"ר מביאלא זצ"ל** בעל חלקת יהושע לבש תכלת
הראדזינער בצנעה.

ובספר **תורת אמת** (להגאון ר' רפאל בירדוגו זצ"ל, ריש או"ח) כתב בזה"ל "וקשה לי על כל
הדורות שלא שקדו אחר החלזון ... וקשה בעיני מאד מאד דבר זה שנתגעה מצוה אחת
ממצות התורה ח"ו ... (ועי"ש). וכתב ע"ז בספר **אוצר המכתבים** (להג"ר יוסף משאש זצ"ל,
ח"ב דף קצ"ט) "גם זה אינו כי שקדו וטרחו הרבה ... ור' גרשן העניך ... יגע ומצא ... ותמיד
חפשו ... ועדיין מחפשים כמ"ש בחוברות ההד ... תרצ"ה ..."

וז"ל הג"ר **צבי פסח פרנק זצ"ל** (מקדש מלך פרק ח') "יש לדון דנהי דאינו מעכב אבל מכל מקום
ראוי בעיני, אבל נראה דבכי האי גוונא דהמניעה הוא מחסרון בקיאות, יש לומר דזה לא הוי
בכלל אינו ראוי, דודאי אפשר גם היום למצוא תכלת למצוה".

מדברי כל גדולים אלו, ברור שבכל הדורות נקטו שאין מניעה כללית שיחזור התכלת, הן
מצד הלכה והן מצד השקפה, ואדרבה אם ימצא החלזון עלינו לצבוע ממנו תכלת לציצית
על כנפי בגדינו.

שלטי הגבורים לרבי אברהם הרופא

רבש היס דגקר' פורפורה והוא החלזון שצוכעי' בו התכלת-

**"רמש היס שנקרא פורפורה, והוא חלזון שצובעין
בו התכלת".**

(שלטי הגיבורים לרבי אברהם הרופא')

1. פרק ע"ט, והוא ספר (משנת שע"ב) על עניני המקדש, הביאו התוס' יו"ט פעמים רבות, וכן מביאו הפרי חדש (יו"ד פ'), והברכי יוסף (או"ח תקפ"ז), והחתם סופר (גיטין י'), ועוד.

חוות יאיר

**"בחידושים... כתבתי דדם חלזון שבו צובעין תכלת
אינו בלו"א רק צבע פורפר שנעשה מדם דג שנקרא
הדג פורפר".**

(מקור חיים סי' י"ח סק"ג)

יעב"ץ

"ובענין צידת חלזון אמרו בפרק במה מדליקין, ולכורמים וליוגבים תני רב יוסף יוגבים אלו צידי חלזון מסולמא דצור עד חיפה, וכדבר הזה ממש כתבו גם סופרי אומות העולם, כותבי ישובי המדינות והנמצא בה לצורך העולם, וזכרו שלא נמצא במקום אחר הדג שצובעין בדמו תכלת כי אם בין שני מקומות הללו, וידוע שצור וחיפה הן שתי עיירות היושבות על חוף הים הגדול של תורה, ויושבי צור וצידון היו צדין אותו ועושים בו סחורה, ביחוד אחר שחרבה ארץ ישראל, הם שהיו מספיקין צבע תכלת לכל הארצות, וכן היה נצוד בחלקו של זבולון שירכתו על צידון, ובזמן ישוב ארץ ישראל היה כל מקח וממכר הלז וריוח הגדול שבו לזבולון לבדו מיתר השבטים, כמ"ש רז"ל ל כולן צריכין לך ע"י חלזון. ושפוני טמוני חול תני רב יוסף וספוני זה חלזון, וטמוני חול זו זכוכית לבנה, גם היא היתה בגבול הצדונים והצוריים, שהחול הנמצא שם באותו מחוז בחוף הים הגדול, הוא מובחר לזכוכית הטובה ומשובחת, לא נמצא כמוהו בארץ".

(מטפחת ספרים פ"ד)

רד"ל

"ממ"ש פ"ב דשבת (כו.) "יובלים אלו צידי חלזון
מסולמא דצור עד חיפה" וסולמא דצור וחיפה
שניהן סמוך לים הגדול במערב א"י, משמע ששם
היו צדין החלזון, ... וכיון ששם היו מלקטים, מוכח
שבים הגדול היה נמצא, וכן משמע מלשון הספרי
פר' הברכה ... משמע שהיה מצוי בים הגדול וכן
נודע גם בפי המחברים. ולכן קרוב להגיה בדברי
הרמב"ם ים הגדול במקום ים המלח..."

(רד"ל בביאורו לפרקי דרבי אליעזר, פרק י"ח הגה"ה ה')

הג"ר שמשון רפאל הירש

Als solche werden Megilla 6, a. חלזון, und טרית, die Purpurschnecke, eine besondere Art Thunfische und weißes Glas genannt,

"ושפוני טמוני חול ... חלזון ... ה'פורפור שנעקע'
."(die Purpurschnecke)

(הג"ר שמשון רפאל הירש זאת הברכה לג, יט תירגם מדויק מהמקור)

תועפות ראם

**" והך חלזון שצובעין מדמו תכלת, הוא הנקרא חל-
זון אדומי, פורפור שנעקע"² .**

(תועפות ראם יראים מצוה ת"א)

2 ועי' גם בדברי הג"ר דוד זינצהיים (מנחת עני, עמ' ק"א), ותפארת ישראל (בהקדמתו לסדר מועד קופת הרוכלים, כללי בגדי קדש של כהונה, ד"ה בענין תכלת).

הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל

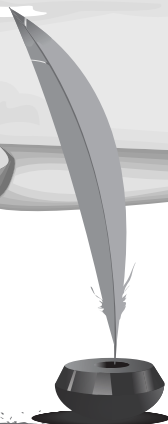
ב"ה, יום יוד מנ"א תשמ"ט

לכבוד ד"ר רבי ישראל זיידרמן הי"ו

אחרי ברכת שלום רב וכט"ס, הנני מאשר שקבל-
תי מכתבו מיום ו' חדש זה, אך הואיל ואין לי ידע
חשוב בענין זה, וגם כוחותי מוגבלים, לכן קשה
לי לחוות דעה. והנני רק בברכה שהקב"ה ישמחנו
בישועות לנצח ונשמחה גם במצוה חשובה זו של
תכלת.

בכבוד רב

שלמה זלמן אויערבאך

הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל

"...כמזכרת, ברצוני לעלות את פגשתנו בענין תכלת וציצית. רבות חקרנו את הנושא במשך שנים, ואף זיכנו הקב"ה להוציא לאור ספר בנדון...

באחד הימים לקחנו את כל אשר כתבנו בנושא, את החלזונות השונים, ואת מוצרי הצבע שהופקו מהם, ועלינו לפוסק הגדול מרן הגרש"ז אויערבאך על מנת לבקשו להנחותנו מה לעשות. ראשית, שטחנו בפניו את דבר מעשינו בספר ואת דברינו הנ"ל ושאלנו האם יש עוד משהו שעלינו לאסוף ולחקור על מנת שיוכלו לפסוק בנושא התכלת. משנעננו שנראה שהכל ערוך ומוכן שאלנו את כבוד הרב - "ואז מה מעכבו?" הרב נעץ בנו מבט אהבי כאב המסתכלת על בנו הצעיר ואמר - "צריך להיות יותר צעירים". משהמשכתי לתמוה על תשובתו אמר, "הרי הנך עוסק בנושא כ"כ חשוב ומכיר אתה את הפסקים ואת הדיונים ההלכתיים הרבים ואת מלחמתה של תורה בעקבותם. גם נושא זה מלבד התשובה ההלכתית צריך את הכח לעמוד איתן בקבלת הכרעתו". בענוותנותו שאלנו, למה אנו לא נפסוק בנושא? וענינו שאף שאני רואה עצמי כעוסק בפסיקה הלכתית, זה דבר כבד משקל שיש להשאירו ביד פוסקי הדור, וכהרגלו משך בכתפיו שאבין שאין הוא שייך לתואר מסוג זה.

בהמשך השיחה שאלתי אם התברר ששיטה מסוימת היא המכרעת האם אני צריך ללכת בתכלת זו, ואז הסביר מרן שיש הבדל בין סתם אדם ואדם שהתעסק בנושא מסוים שהתנהגותו ע"פ פסק זה היא יותר מכרעת, וע"כ אם אינני רוצה לפסוק כפי שאמרנו לו קודם לכן אין אני צריך ללכת בתכלת זו..."

(הר"ר מנחם בורשטיין שליט"א,
מחבר ספר "התכלת", וראש מכון פוע"ה,
כ"ז מובא בתחילת ספר לולאות תכלת)

הג"ר שמואל אויערבאך זצ"ל

מכתב מאת הרב אליהו טבגר שליט"א

ר"מ ישיבת תורת חיים מוסקווא
מחבר ספר כליל תכלת

שלום רב לרב ישראל ראזענבערג שליט"א
לפני כשלושים שנה היה לי שיג ושיח עם הרה"ג
שמואל אויערבאך זצ"ל בעניין התכלת. הוא עודד אותי
לעסוק בזה, ואמר שזו סוגיה בתורה שגם בה יש מצווה
לעסוק. הוא בעצמו דאג להכניס את המאמר שכתבתי
לכתב-עת "מוריה", ובעצמו התקשר כמה פעמים לרב
יוסף בוקסבוים העורך של "מוריה" שיפרסם את זה
אצלו. הוא כשלעצמו לא רצה להיכנס לבירור העניין,
וטען שאין לו זמן, ולא כל אחד בר הכי להעמיק בנוי
שא. הדבר צריך להתפרסם, ובציבור גדול תמיד ימצאו
אנשים שיש להם נטיה ויכולת לברר העניין, ואם תהיה
הסכמה ביניהם הרי זה נקרא בירור העניין. הוא גם אמר
לי שאם אני בטוח שזו התכלת, אני חייב ללבוש את זה.
בעניין ההליכה לגדולים אמר שאין חיוב כזה, וגם לא
תהיה בזה תועלת.

גמר חתימה טובה

אליהו טבגר

הג"ר שמואל אויערבאך זצ"ל

בספר שמואל בדורו (דף תב) מספר שם בענין אחד הפגישות שהיה להרב אליהו טבגר שליט"א, עם הגרש"א זצ"ל.

וז"ל "ממשיך הרב טבגר, יצאנו לרחוב והמשכתי ללותו, והוא אמר לי, אינני מבין מה הבעיא להטיל את תכלת המורקס, הרי כתוב בגמרא לא יהא אלא לבן".

עוד שם (דף ת"ג) "מספר הג"ר יעקב גולדשטיין שכשלמד בישיבת אדרת אליהו בעיר העתיקה ובני הישיבה בכללם הטילו תכלת בטליתותיהם וציציותיהם, עז היה חפצו לעשות כן. אך אביו הגאון רבי יצחק זצ"ל התנגד לכך בכל תוקף. סוכם ביניהם שהבן ישאל את רבינו ואת אשר אמר יעשה. כשהגיע הבן לרבינו והעלה השאלה, רבינו דיבר סחור סחור ולא ענה על השאלה, הוא רק ציין שהוא עצמו לא חש ללבוש תכלת. כשסיפר לאביו מה היה, שאלו האבא מה הוא הבין למעשה מר' שמואל והבן השיב שהוא יכול ללבוש תכלת. האבא התרצה ואף העניק לו את הכסף לקנות תכלת. לאחר כשנה פגש רבינו את הרב גולדשטיין ושאל אותו "הבן שלך היה אצלי ושאל על תכלת מה הוא עשה לבסוף? רבי יצחק השיב דברים כהויתם, ורבינו חיך ואמר "ידעתי שהוא לא טיפש"

(ועי"ש עוד בספר הנ"ל)

הג"ר עמרם אופמאן שליט"א

RABBI AMRAM OPPMAN
33 ADONEYAHU HACOHEIN
JERUSALEM E. ISRAEL

עמרם אופמן
מו"צ בהעדה החרדית ירושלים
רחוב אדוניה הכהן 33
טל 5821998 ירושלים ת"ו

הסכמה וחוו"ד

בס"ד

כב' הרה"ח שלמה יעקב טייטלבוים שליט"א נתכבדתי והביא לי ספרו עדיין בכת"י בשם לולאות תכלת, ובו בירורים על ענין התכלת אשר המתחיל במצוה זו היה הגה"ק והנורא ר' גרשון הענין ליינר, האדמו"ר מרדזין זצ"ל, והאריך והרחיב העמיק בכל הענינים. ובספרו עין התכלת עמ' רס"א כתב, וז"ל: ויש לנו קבלה ברורה ועדות נאמנה שהרב הגאון הקדוש אור עולם מקאזניץ זצ"ל אמר שלפני ביאת הגואל יגלה א' מצות תכלת - וכידוע של דבר שבקדושה אינו הולך בפעם אחת רק בדרגות - ואף שזכה הגה"ק לחדש ענין וחיוב התכלת, וגדולי בני זמנו יש שחלקו ויש שהסכימו ויש שנמנעו ויש הרבה מגדולי עולם בזמנו שלבשו תכלת.

והנה בענין זיהוי הדג של התכלת נתקשו לקבל דעתו בזה, מפני המציאות, ומפני הקושיות שרבו ע"ז. וכבר ארבעים שנה לערך אחרי הגה"ק הנ"ל נכנסו ת"ח מופלגים בענין; ואף שקיבלו דעתו והכרעתו בחיוב לבישת התכלת, מ"מ לא קיבלו דעתו בזיהוי המין - ובעיקרון נתברר שהוא מין חלזון המונח בקונניא, ומ"מ עדיין לא נתברר המין הנכון.

ונקעת זה כמה שנים בחסדי הש"י שנתברר מין החלזון - שהוא במקום שציינו חז"ל ובפוסקים, והצבע היוצא

ממנו הוא צבע תכלת המסור לנו בקבלה מדור דור; וגם סיבת שנפסק עשית התכלת מכון שממין זה אפשר לעשות תכלת וארגמן, והמלכות השתמשה בזה לצורך ארגמן - ואסרה להשתמש בזה [וכמובן שזה נסתובב משמיא וכמ"ש האר"י].

והנה אחרי שביקרתי במפעל המייצר את התכלת וראיתי את החלזון עודנו בחיים חיותו שצבעו **כעין הים**, וראיתי פציעתו ודם הכנוס בתוכו [לא דם נפשו], ומשתנה מגוון לגוון מעצמו, עד שמגיע לארגמן; ואחר זמן שמתייבש נעשה שחור כדיו [כמ"ש הרמב"ם] ואח"כ ע"י סממנים שפעולתם רק בשביל **מעשה הצביעה, ולא נשאים ולא משפיעים על הצבע כלל**, ואח"כ ע"י מנורה שיש בה סגולות וכחות הנמצא בשמש הוא מתהפך לגוון תכלת - וכל זה נעשה מתחילת העבודה לשמה ולשם מצות ציצית. ואח"כ הרתיחה בירה וטבילת הצמר הלבן בירה של צבעים ונצבע ונספג ונעשה צבע התכלת המקובל אצלנו, והוא עמיד וחזק שאינו עובר ע"י כיבוס וכמו שהחליטו המומחים בזה [וכן היה סדר עשיתו כמבואר בכותבי העתים]. ודיברתי עם אלו שהעלו חלזונות אלו ממקום שצינו חז"ל [אף שנמצאים בארצות הסמוכות לים התיכון כגון יון וספרד ושם נמצא לרוב], והרבה סוגיות וסתירות מובנים ומוסברים לפי זה.

וידוע דברי דרשת הר"ן שביאר בארוכה שהתורה ניתנה לישראל דווקא שהם עם קשי עורף ולא בנקל יקבלו חדשות ואינם מתפעלים מכל דבר עד שיבררו הדק היטב - אמנם אחר שנתאמת אצלם הענין ימסרו נפשם ע"ז. ופשוט שכך הוא גם בענין זה שעם ישראל ובני תורה נרתעים מכל דבר שלא היה בנמצא עד עכשיו; אמנם נראה שכל ת"ח וצורב שיעבור על הספרים שנתחברו בזמן האחרון על ענין זה יגיע למסקנה שיש מקום גדול לקיים המצוה כדינו ובשלימות. ועברתי גם על הספרים שיצאו לסתור והביאו גם דעת פוסקים מדורנו שאין חיוב לקיים מצוה זה - אך המעיין יראה שבמין זה של חלזון מיושב כל הקושיות ורגלים לדבר שהוא התכלת הנכון. וכן כמה וכמה מגדולי הדור יראים ושלמים שהתחילו לקיים מצות תכלת בצנעה, והכל הולך קמעה קמעה, ונזכה בקרוב שכלל ישראל יקיימוהו ברוב עם - ונקוה שיהיה ע"י משיח צדקנו.

והנה אחד מן הספרים שנתחברו הוא ספר דנן

"לולאות תכלת" שמביא כל חלקי הסותר והבונה. ופשוט שאין אני יכול להגיד שאני מסכים על כל הכתוב בספר, אך בכללות - הרוצה לדעת ולמצא בירור על כל השאלות המנקרות **ימצא טוב טעם ודעת** ממקורות חז"ל ופוסקים מתורת ישראל המסורה לנו מדור דור.

הכותב וחותם עש"ק פ' בא - מכת בכורות ויציאת מצרים, ואיתא בספרי שלח למה נקרא שמה תכלת על שם שנתכלו המצרים בבכורות שנאמר ויהי בחצי הלילה וכן ברש"י הביא דרשת ר' משה הדרשן פתיל תכלת על שם שכול בכורות תרגום של שיכול תכלא עי"ש; ונקוה שבזכות קיום מצות תכלת יהא מכת בכורות של עשו וישמעאל - ויקויים על מלך המשיח אף אני בכור אתנהו ע"י ביטול שלטון ערב רב, אמון.

עמרם אופמן,
מו"ץ העדה החרדית

הג"ר חיים אבערלאנדער שליט"א

הג"ר חיים אבערלאנדער שליט"א
רב דביהמ"ד ווילעדניק מאנסי
ראש מכון אור ישראל
אב"ד בית הוראה "מרכז הוראה" דמאנסי

"בנוסף למאמרו של ... בענין התכלת בימינו
שהחלזון אינו מין דג אלא חומט הננו להביא מה
שמצאתי בספרו של אא"ז משאץ צוק"ל "אור
גנוז" בח"ב עמ' קכט ליקוטים אות יא שמביא
דברי הראב"ד שכותב כן להדיא ... הרי לנו דבריו
הברורים של הראב"ד שהחלזון אינו דג אלא חומט
כפי שנתברר לאחרונה שדג המורקס הוא החלזון".

(קובץ אור ישראל חלק י"א בחלק ההערות)

הג"ר חיים ישראל הלוי בעלסקי זצ"ל

RABBI Y. BELSKY
506 EAST 7th STREET
BROOKLYN NEW YORK 11218

ישראל הלוי בעלסקי
942-0112

הראו לי קונטרס לבוש הארון על ענייני תכלת,
זאת אומרת זיהוי מקור התכלת והחלזון וכל
המסתעף, ועברתי עליו מהחל ועד כלה בכובד
ראש, ודקדקתי בו בכל פרטיו וראיותיו, ומצאתיו
פעולה שלימה והכרחית, עבודה גדולה
ומשובחת, וראוי להפיצה בין הלומדים ולשום
לב לכל הבירורים שבה ומקורותיה. וכנראה יש
גם מה לסמוך על דברים אלה למעשה ולכל
הפחות לא ללעוג על אלה שהחליטו להשים
תכלת זו בבגדיהם כי לא לחנם החזיקו בזה
למעשה כי הדברים נכונים וח"ו לדחותם בקש.
והרוצה לעמוד עליהם יעיין מתוך הכתב.

ז"צ הצ"ח יום כו"ט אל תמוז אש"ת
ישראל הלוי בעלסקי

הג"ר חיים ישראל הלוי בעלסקי זצ"ל

נעתיק כאן מתוך משא ומתן
שהיה לרבינו זצ"ל על חלזון המורקס
(אשר יכולין לראותו על סרט התכלת 54:03 - 54:08)

השואל: הרב עדיין סובר שיש סיכוי שהמורקס
הוא התכלת?

הרב זצ"ל: אני אוחז שזהו ודאי (תכלת)

הג"ר גרשון בעס שליט"א

הג"ר גרשון בעס שליט"א
רב דקהלת יעקב לאס אנגליס

"בודאי שהדבר נראה משכנע, ואמנם יש בודאי דעות שהם מרגישים, נאלצים להרגיש, שאין זה תכלת הנכון. אך אני סובר שבהמשך הזמן הציבור של כלל ישראל, אם לא נביאים הם בני נביאים הם, הדבר יתברר כדרך אחד או השני."

(מתוך הסרט על התכלת 57:13-57:33)

הג"ר אליעזר ברייטוויץ שליט"א

הג"ר אליעזר ברייטוויץ
ראש ישיבת דרכי תורה טאראנטא

הרבה גדולים הורו לתלמידיהם שאם הם ביררו הסוגיא
והסיקו שזהו אכן התכלת האמיתי שישימו אותו בצנעה".

(מתוך הסרט על התכלת 48:53-49:13)

הג"ר יצחק ברייטוויץ שליט"א

הג"ר יצחק ברייטוויץ שליט"א
פוסק בישיבת אור שמח ירושלים

...נניח שאין אנו בודאים שיש לנו תכלת הנכון, ואינו אלא 50%, 40%, 20%, 10%, שזהו תכלת הנכון, שזה בודאי א"א לומר שכל כך נפרך שאין שום יסוד לזה שהוא תכלת. לכל היותר יכולים לומר שהראיות אינם 100%, אבל משום שזה אינו 100% ועדיין יש 90% שאני יכול לקיים להמצוא או אפי' שיש 10% שאני יכול לקיים המצוה למה לא לעשותה, זהו קושיה חזקה מאד, ואין לי 100% תירוץ לזה.

בדרך כלל מה שמתרצים הוא שאין לחדש התכלת אלא ע"י מסורה, ומכיון שנפסק המסורה א"א לחדש את זה ע"י בירורים ארכיולוגיים, עד שיבא משיח שיהיה לו המסורה הנכון. אבל באמת איני מבין מהו הדמיון כאן להלכה, שכשהקב"ה נותן מצוה צריכין לברר היאך לקיים המצוה בכל הכלים שיש לנו. ואם יש לנו מסורה, זהו הדרך היותר טוב לבסס מהו זה, אבל אין אומרים שלא נעשה המצוה משום שאין לנו מסורה, מה שאומרים הוא שנעשה היותר טוב שאני יכול.

ולכן יש לי באמת צ"ע, ואני בעצמי איני לובש תכלת משום שראשי ישיבה שלי לא לבשו אותו, ואני אומר אם הם לא הטילו גם אני איני מטיל, אבל איני מבין למה אין אני לובש. אולי אני מבלבל אתכם, שאם תשאלו אותי האם ללבוש תכלת איני יודע מה להשיב, שאני חושב שראוי לך לקיים את זה, וכן אני חושב שגם לי ראוי לקיים המצוה, אבל אין אני מקיים את המצוה, ולכן איני יכול לאמר לך לקיים אותו.

והוא באמת צע"ג לי, משום שאנשים הם זהירים כל כך לקיים מצוות אפי' אם יהיה צד מיעוט אולי אני מקיים אותו כתיקונו. א"כ למה לנו לוותר על דבר שיש בו סיכויים שהוא מצוה יקרה מאד מאד, ולכן הוא צ"ע... לכן דבר זה הוא צ"ע, ואני מתנצל ואני מקוה שהייתי יכול להשיב באופן יותר טוב.

הנה אם הנידון של תכלת היתה לגמרי שטויות, אז הגדולים יכולים לומר שאיני צריך ליתן דעתי כלל על זה. אבל אין הנידון שטויות לגמרי, יש לו טענה חזקה, ולדעתי הוא 90% שזהו תכלת הנכון, אבל אפי' אם נאמר שאינו 90% רק 20%, הרי 20% זה היה צריך להיות די מחייב לעשות משהו בזה, וה' יאיר עינינו.

(מתוך הקלטת של שיעור)

הג"ר זלמן נחמיה גולדברג זצ"ל

RABBI Z. N. GOLDBERG

Abbad Badatz & Beis Horaah

Hayashar Vehatov

Member of Supreme

Rabbinical Court

הרב זלמן נחמיה גולדברג

אב"ד בד"ץ ובית הוראה לדיני

ממונות "הישר והטוב"

חבר בית הדין הרבני הגדול

בית, יום כ"ה סיון תשנ"ו

הנני בזה לדבר בשבחם של תלמידי חכמים הרי הם הרבנים ר' יהושע יצחק ינקלוץ שליט"א ורעהו הרב ר' מאיר הלוי הלמן שליט"א,

בידעי ומכירי שעוסקין בבירורי הלכות למעשה ועמלים בכל כחם עד שנכנסו במצולות עומק הים לצוד חלזונות ולנסות דמם.

וכעת הראני ר' מאיר הלוי הלמן חיבור בשם לבוש הארון שבו כתב דברים ראויים לשבח לברר מצות תכלת.

עיין רש"י גיטין יט א, מפני שאנו מדמים נעשה מעשה - שאנו אומדים וסבורים ואומדים מאומד ליבנו להחמיר, נעשה מעשה להקל. אפילו לענין שבת אם בא מעשה לפנינו בזמן בית המקדש לא הייתי סומך על דברי להביא חולין לעזרה. וברש"י שם דף לז, מדמין - נראה בעינינו וכמדומין אנו כן ולא שמענו מרבותינו עכ"ל. אבל ודאי שאנו מחוייבין גם לדמות ולומר סברות.

וראיתי חיבורו שכתב דברים ראויין שנראים מסברה.

ואכתוב מה שדן אם ספק אם יקיים מצוה מן התורה אם אומרים בזה ספיקא דאורייתא לחומרא, דבר זה כבר הביא אדמו"ר מרדכינ ראייה מר"ן סוכה שבשמחת תורה נוי סוכה מוקצה שחייבין לאכול בבין השמשות בסוכה שספק אם מקיים מצוה מן התורה, ואילו אתרוג ולולב אינם מוקצים בשמחת תורה כיון שפטורים מליטולם בבין השמשות שלולב כל שבעה מדרבנן במדינה.

ואחתום בברכה,

זלמן נחמיה גולדברג

זלמן נחמיה גולדברג

הג"ר שריה דבליצקי זצ"ל

הגאון המקובל הרב שריה דבליצקי זצ"ל
מחבר ביאורים לכתבי הרש"ש, זה השלחן על שו"ע,
ועוד ספרים רבים

שאלה:

לכבוד הגאון הגדול וכו' הרב ר' שריה דבליצקי שליט"א

אחרי דרישת שלומי כראוי לתלמיד בפני רבו, אשאל מפי
הגאון שליט"א... עוד היה ברצוני לידע חוות דעתו הנשגבה
אודות התכלת שעושים מדם התכלת המורקס טרונקולוס,
האם נכון להדר להטילו בד' כנפות שלי לכה"פ בצנעה, כי כנ'
לעניות דעתי שכמעט אין שום ספק שהוא התכלת שציונו
הבורא להטילו בבגדנו.

תשובה:

שלום וברכה... גם אני הולך בט"ק במורקס וכו'
בברכה והצלחה

ש. דבליצקי
ז' תמוז תשס"ו

שם אני הולך בט"ק במורקס וכו'.
בברכה ובצלחה זצ"ל

הג"ר שריה דבלצקי זצ"ל

הג"ר משה צוריאל שליט"א

מחבר ספר אוצרות התורה ועוד ספרים רבים

"שאלתי את מורי ורבי הרב שריה דבליצקי זצ"ל אם אטיל חוט תכלת ושמא אינו תכלת האמתי, שמא קלקלתי את המצוה, שאין כל החוטים לבנים? וענה לי שהצבע אינו משנה קיום המצוה. יש רק מנהג בעלמא שהחוטים יהיו אותו צבע של הבגד, אבל אינו מעכב. ואמר לי שכיון שזה ספק קיום דאורייתא בכל רגע ורגע, ראוי להחמיר ולקיים ללבוש בגד עם תכלת."

הג"ר ישראל דערבארעמדיגער שליט"א

Rabbi Y. Derbaremdiger

21 Widman Court Unit 301
Spring Valley, N.Y. 10977

ישראל דערבארעמדיגער

ראח"כ באיאן
דזמיץ במרכז הוראה
ספרינג וואלי 43

ב"ה
כ' אלול תשע"ז לפ"ק
אל מע"כ הרה"ג ר' ישראל ראזענבערג שליט"א מח"ס
מראה הרקיע.

אשריך ואשרי חלקיך שזכית להיות ממזכי הרבים, בבירור
ולבון מקצוע חשוב של מצוות תכלת בציצית בכל פרטיה
ודקדוקיה בעזה"ת, ובמיוחד בנוגע להתכלת החדש מחלזון
ה"מורקס", אשר נתקבלה בעולם התורה בתור "התכלת
האמיתי", ומאז יצא השמועה אודות התכלת זכינו לברר
בענין בדיבוק חבירים, ונוכחנו לדעת שאכן על צבע זה צותה
תורה ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת, ושאיין בטענות
המערערין בכדי לדחות ולהכחיש את המציאות והראיות
המוכיחות אליו, והאמת יורה דרכו לכל המבקש באמת.

והגם שאצלינו בחצרות החסידים אין זה נוגע כעת למעשה,
כי כידוע אין מנהגינו לשנות שום דבר קטן וגדול מבלי הוראה
מפורשת מאדמו"ר"ם המנהיגים שליט"א, על פיהם יצאו ועל
פיהם יבואו, ומחמת טעמים נכונים הכמוסים עמהם עדיין
לא סמכו ידיהם על שינוי צורת מצוות ציצית המקובלת מדור
דור, עכ"ז זכות הרבים תלוי בבירור מצוות תכלת כדי שלא
יבואו ח"ו ללעוג על מקיימי המצוה בשלימות, ויבינו שכל
הלבבות דורש את ה', והאמת והשלום אהבו.

בביתנו בטקס אה"מ ט"ו
ישראל דערבארעמדיגער

הג"ר בן ציון הלבפשטאם שליט"א

בן ציון א' י' הלבפשטאם
רב דקהל חסידים ד'וועסטגעט
לעיקוואד יע"א

בס"ד ליל שישו פ' שמות תשע"ו

הנה מקום עטי לספר מקצת שבחו של ידידי הרב ר' ישראל ראזענבערג שליט"א בכל מעשהו בענין מצות התכלת כי רב הוא כי מלבד מה שידיו רב לו להיות מצודתו פרוסה כמלא חבל חרם ים התלמוד והפוסקים בכל מקום שהתכלת מצוי' לפלפל בחכמה בסוגיות הנוגעים למצוה זו כאשר תחזינה מישרים עיני ההוגה בספר החשוב הזה שיש בתוכו הרבה ידיעות חשובות ודיונים נחוצים וגם כמה חידושים בענין התכלת אשר בודאי יהי' לתועלת רבה לכל הבא לעיין ולחקור בענינים אלו, מלבד מזה עוד ידו נטוי' לפרסם תורת מצות התכלת בכמה פעולות ובכמה טרדות וזכות הרבים תלוי בו כי כנראה שבתכלת אמיתית הכשרה למצות ציצית עסקינן הכא וע"י פעולותיו וספריו ישוטטו רבים ותרבה הדעת ומדי יום יום מתרבים המחזיקים במצוה זו ורוב באי' של חקירת אמיתת תכלת זו לא ישובון ריקם מלהסכים לאמיתתה וגם אני כאחת מהם כי הדברים נכוחים למבין וישירים למבקשי דעת באמת ובתמים כי הוא בנוי לתלפיות ע"י ראיות ברורות מאד וניכרים דברי אמת שהמיוקס הוא חלזון התכלת, אשר על כן כל המעורר אחרים על העיון בענין זה בכלל מזכי ומצדיקי הרבים יחשב וכל הגר איתה עם מצוה זו בעניייתה כהיום הזה עליו יפול זכות מצוה זו בעשירותה כאשר יתוספו תמיד עוד הזוכים בקיום מצוה זו וכדוגמת עשרה ראשונים בביהכ"נ שנותנים להם שכר כנגד כל הבאים אחריהם ועל זה אני קורא בכאן כדוגמת מה דכתיב אצל דוד למה תהיו אחרונים להשיב את המלך אל ביתו, כי עדיין יש לזכות בזה זכות גדול כל מי שיחזיק במצוה זו עתה להיות מן הראשונים כי לדעתי רוב הנמנעים הוא בעיקר וביסוד מחמת הבושה וכדומה וממילא כאשר יראו שמתרבים המחזיקים במצוה זו אז כאשר יראו כן יעשו.

ובכן בשמחה אני נטפל לעושי מצוה ומחזיק ידו של הרב במחבר שליט"א ומברכו שחפץ השם בידו יצלח לראות פרי עמלו להפיץ תורת מצות התכלת, וכבר כתבו גדולי ישראל שיש בחזרת מצוה זו סימן התנוצצות גאולתינו השלימה אשר עיינו צופיות וכלות כל היות מאין הפוגות יה"ר שיהא זה בחיינו ובחיי דכל בית ישראל וזקניו.

הכ"ח לכבוד מצות השם

בן ציון אברהם יעקב הלבפשטאם

הכ"ח זכרון מבורך
בן ציון אברהם יעקב הלבפשטאם

הג"ר צבי ובר שליט"א

הג"ר צבי ובר שליט"א
חבר בד"ץ שארית ישראל
ורב שכונת נוה יעקב ירושלים

**"כל מי ששואל אותו האם ללבוש את התכלת, הוא
משיבו שזה בסדר, וזה דבר נפלא לעשות, זה נראה
הדבר האמיתי, וכדאי לו להתחיל וללבוש את התכלת
הזה"**

(מתוך הסרט על התכלת מפי הרב שלמה טייטלבוים שליט"א 52:22-52:06)

הג"ר חיים יוסף דוד ווייס שליט"א

הג"ר חיים יוסף דוד ווייס שליט"א
דומ"ץ קהל יטב לב דסאטמאר אנטווערפן
מחבר שו"ת ויען דוד

"לכבוד ... החריף העצום סוע"ה כש"ת מה"ר...
אחדש"ה בנדון התכלת בזמננו, דלפי הנראה
התכלת הוא אמיתי".

(מתוך תשובה בענין צער בעלי חיים בפציעת חלזונות בזה"ז)

הג"ר יצחק שלמה זילברמן זצ"ל

הג"ר יצחק שלמה זילברמן זצ"ל

ראש ישיבת אדרת אליהו

...ולעצם הענין, אני עיינתי בענין התכלת יותר משנה, וקראתי מה שנכתב בזה בלשון הקדוש ומה שכתבו חכמי או"ה בלשונם, ובני שיחיו דיברו עם פרופ' זיידרמן ופרופ' קורן ופליקס ועוד, וגם דיברתי עם הרב טבגר הי"ו באריכות ואני משוכנע בזה בודאות גמורה שהדבר יצא מגדר ספק ואין לדיין אלא מה שענינו רואות. והלואי ואחרים ג"כ היו משקיעים בזה עיון כל הצורך- אין לי ספק בזה שיגיעו למסקנא זו- והשאננות בזה אינו מובן לי, ומצות ציצית שקולה וכו' והמקיימה כהלכתה ומזכה אחרים זכות הרבים תלוי בו ואין קץ לשכרו.

בכבוד רב

יצחק שלמה זילברמן

הג"ר אליהו זילברמן שליט"א

הג"ר אליהו זילברמן שליט"א
ראש ישיבת אדרת אליהו

יום ג' ט"ז אייר פעה"ק ירושלם תובב"א

מה נכבד היום בהגלות נגלות בירורי המצוה החביבה, מצות תכלת, שכתב חביבי ורעי הרה"ג ר' בנימין זאב הלוי הורביץ שליט"א, ומיישב הדברים על בוריים כדרכה של תורה בטוב טעם ודעת, ראוהו חכמים ושבחוהו ת"ח ויאשרוהו וגם מי שאינו יכול לקיימה ודאי יש מעלה לדון בגופן של דברים ולדעם.

ויש שנתברר להם הדבר ונמנעים מלקיימו כי גדולי דורנו לא נתנו גושפנקא לכך שזוהי התכלת, וכמו שכתבו שאי אפשר לסמוך על מדענים, ואי אפשר על סמך דבריהם לחייב את הציבור ללבשו.

אמנם שיחידים יעשו כשהדבר נראה להם לא אסרו, ואף ישנם ששאלו והורו להם שמותר, וראינו לכמה רבנים ותלמידי חכמים שנהגו כן.

ואף בימי האדמו"ר מראדזין לא חששו גדולי החכמים לאוסרו ויש מהם שחששו לדבריו להחמיר מספק, וכ"ש בתכלת זו שאיננה בגדר השערה ואומדנא בעלמא [ראה בקובץ פינת יקרת ז' מש"כ אאמו"ר זצ"ל בענין זה]. לפיכך נראה שכדאי וראוי ללבן את הדבר ומי שיתברר לו הדבר הגון לקיימו.

על כן ידי תכון עמו וזרועי תאמצנו לחזק ידי המבררים הדבר על בוריו, וכבר אמרו חז"ל כל הזריז במצוה זו זוכה לקבל פני השכינה.

החותם לכבוד קיום המצוה כתיקונה

אליהו זילברמן

הג"ר שלמה גיסינגער זצ"ל ויבלט"א הג"ר ישראל טאפלין שליט"א

ישראל טאפלין

בית מדרש גבוה-ליקוואוד
מח"ס אורח ישראל ותאריך ישראל ועוד

כ"ד סיון תשע"ז

הנה בא לפני הרה"ג הנעלה הר"ר ישראל ראזענבערג שליט"א עם פרי עמלו ס' מראה הרקיע וס' תולעת יעקב על ענייני תכלת אשר עוסק בה תמיד לשמה לזיכוי הרבים ובמסירת נפש ממש. והרב הנ"ל מברר ומלבן הרבה דברים בענין זה בהבנה ישרה ובעמקות ובקיאות נפלאה כיד ה' הטובה עליו, ודולה ומשקה מים מתוקים ומורה הדרך לנבוכים הצמאים לדבר ה' שרוצים להבין סוגיא החמורה הזו שאין הרבה עוסקים בה ולא נתבררה כל הצורך בדברי הקדמונים. והוא בודאי בכלל מזכי הרבים בין בבירור בדברים ובין בהפצת התכלת לכל קונה.

ובאתי בזה להודיע לשער בת רבים דלא ירדתי בעצמי לדון בגוף הקושיות והפירוקים בהאי עניינא אלא אומר אני שאין כאן הפסד כלל למי שלובש תכלת שעושים ומוכרים היום מחלזון הנקרא "מורקס" אלא אדרבא כולו רווח, דממ"נ אם זהו התכלת האמיתי שכוונו בו חז"ל הרי זכה לקיים מצוה גדולה שנאבדה מאתנו הרבה מאות בשנים, וכן נתקבל אצל כמה גדולי ישראל ללובשו, ואם אינו תכלת האמיתי, הרי אמרו חז"ל לענין קלא אילן "ולא יהא אלא לבן" (מנחות מ). ופרש"י דלא יהא אלא לבן בעלמא ויעו"ש.

ובזה אני מסיים ואומר דדבר גדול עשה הרב המחבר שליט"א לפרסם ולהגדיל מצות תכלת, ומברכו ומעודדו מעומקא דליבא שתתקבלו ספריו ומעשיו בקרב עמינו מתוך הרחבת הדעת ומנוחת הנפש.

הכותב וחותם לכבוד התורה ועוסקיה ועמליה בלב ונפש

ישראל טאפלין

גם אני מצטרף לכל הנ"ל כיהודה ועוד לקרא

שלמה גיסינגער

רב קהל זכרון יעקב

היום כ"ג מנחם אב תשע"ז

הג"ר חיים טווערסקי שליט"א

הג"ר חיים טווערסקי שליט"א
רב דקהל בית חיים דוד דלינקוואד
ור"מ בבית מדרש לתורה

"אין שום ספק בלבי שהמורקס הוא חלזון התכלת יעיין מר
בקונטרס לבוש הארון ותצא הספק מלבך אם עדיין מסופק
לך עד כה. ואף מי שמסתפק אחר כל הראיות מכל מקום על
כל פנים יש לקיימו בתורת ספק. ואין בזה משום חדש אסור
מן התורה כי הלא זה מישן מיושן מאלף שנים."

(מתוך מכתב)

הראשל"צ הג"ר יצחק יוסף שליט"א

הראשל"צ הג"ר יצחק יוסף שליט"א
ראש ישיבת חזון עובדיה
מחבר ספר ילקוט יוסף ועוד הרבה

"ויש טוענים שהתכלת שמצאו כיום הוא אחרי
הוכחות רבות וחקר מעמיק בהלכה, ועל כן נראה
שאם רוצה לעשות כן בטלית קטן בצנעה יש בזה
הידור".

"ומ"מ מצד חשש ליוהרא הנה הלוקח ציצית שיש
בהם חוט של תכלת אין לו לחשוש ליוהרא אחר
שיש סימוכין דקשוט"

(שו"ת הראשון לציון או"ח ח"א סימן א' ע"ש מה שדעת הרב עצמו בענין התכלת)

הג"ר מרדכי אברהם כ"ץ שליט"א

RABBI MOTTEL KATZ

1711 55th Street
Brooklyn NY 11204

מרדכי אברהם כ"ץ

קהל אברכי תורה ודעת ב.פ.

בס"ד ז' חשון תשע"ז

בא לפני הרה"ג מוה"ר מרדכי אפעל שליט"א, והביא קונטרס
בענין ובירור התכלת, ועיינתי בו וראיתי שעשה מלאכה
גדולה ברב כשרון ובלשון צח ונקי הראוי לת"ח גדול כמותו,
וגם אני מסכים שהמיורקס הוא התכלת הנכונה, ובטוחני
אשר קונטרס זה יהנו רבים ממנו ויכירו בחשיבותו. ולא נצריך
אלא לברכה שיפוצו מעיוניו החוצה ויזכה להוציא עוד
ספרים רבים לתועלת הציבור.

החותם בברכ"ה

מרדכי אברהם כ"ץ

אברהם אברהם

הג"ר דוד כהן שליט"א

הג"ר דוד כהן שליט"א
רב דקהלת גבול יעב"ץ

אין לי שום טענות כלל וכלל על שום איש הלובש תכלת,
רובא דרובא האיש מראה שיש לו יראת שמים במה
שלובש תכלת, למה, שסובר "אולי זהו תכלת הנכון ולכן
אני רוצה ללובשו" וממילא הוא אוהב מצוות. אין לי שום
טענות כלל וכלל על שום איש מישראל הלובש תכלת.

(מתוך הסרט על התכלת 52:46 - 53:05)

הג"ר משה טוביה ליה שליט"א

הג"ר משה טוביה ליה שליט"א
רב דקהל אגודת ישראל בית בנימין

"יש כל כך ראיות שהתכלת שיש להם היום הוא התכלת הנכון, אבל מצד השני האנשים אשר דבוקים במסורה אינם רוצים לשנות קוצו של יוד. והוא באמת סוגיא מופלאה, וממילא ראוי שתהיה נבנית ונלמדת. ובודאי שיהא נשאר לגדולי ישראל להכריע האם כל משה או יענקל ילבש תכלת. אבל עצם המציאות שכלל ישראל משתוקקים לראות מה יכולים ללמוד אודות תכלת, ומשתדלים לראות אם יכולים להתאים במנהגיהם הוא הכרזה נפלאה אודות עם הנבחר, שאינם עושים רק "כדי לצאת", אלא רוצים לדעת מהו נכון ומה אינו נכון, אם המסורה הוא שאין תכלת אז אין תכלת, ואם יהא נעשה מסורה שיש תכלת אז יבזבזו ממון רב מאוד כדאי להשיגו. היופי של כלל ישראל, ההידור של כלל ישראל הוא ניכר ונראה ע"י המצוה של תכלת".

(מתוך הסרט על התכלת 3:04 - 3:55)

הג"ר יצחק לעבאוויטש שליט"א

הג"ר יצחק לעבאוויטש
רב דקה"י וואדרידזש

בעצה"ת

יום ב' לס' ויחי תשע"ט לפ"ק

חזית איש מהיר במלאכתו מלאכת שמים בבירור וליבון במצוה רבה של עשיית ציצית בד' כנפות בצבע תכלת ה"ה הרהגה"ח מוה"ר ישראל ר"ב נ"ו מלומדי למד בעיר לעיקוואד - יצ"ו - וביקש ממני לחזק עבודתו עבודת הקודש בכתב.

א) ובהיות שראיתי רבנים יראי ה' היו יצאו בכתב לסעודו ולתומכו - ע"כ מצטרפינא בהדין גריזימי בשורותי אלה. השי"ת יהי בעזרו שיוכל להוציא מזימותיו הטהורים מכח אל הפועל, בספרים מאירת עינים במצוה רבה ששקול כנגד כל המצות.

ב) ואציין מש"כ מו"ר מאוה"ג בתשו' דברי יואל סי' מ"ד אות ג' עיי"ש דברים מתוקים לחיך וכו'.

ושם בד"ה בימי פורים וכו' כתב, דגלוי תכלת סימן לאתחלתא דגאולה וכו', עיי"ש דפפ"ח.

ועל כן נקוה דבגלוי בירורים לאמתית החלזון וכו', יתעוררו אחינו בני ישראל, לצפות לישועה בעוז ותעצומות, ולא יקרעו א"ע בגו גלותא, [עי' כלי יקר סו"פ ויגש]. רק לקבל עול הגלות בארץ "לא" להם כמו גרים. ועי"ז שאנו מקוים באמת, מתעורר רחמי שמים בעולם לישועת כל ישראל ושמחתן, בקיבוץ נדחי עמו ישראל בבגצב"א.

כו"ח יום הנ"ל, בפזיזור הנפש וכו', לישועת ה' מרובה

יצחק בן ברכה

בית דין לעבאוויטש
רבו"ש
דקה"י

הג"ר מאיר מאזוז שליט"א

הג"ר מאיר מאזוז שליט"א
ראש ישיבת כסא רחמים
מחבר ספר תשובות מקור נאמן ועוד

בס"ד

לכבוד הרב המחבר שליט"א

אין ספרו זקוק להסכמה, וכבר נתקבל צבע התכלת
שכותב כת"ר כקרוב לודאי, ואני לובש בל"נ תכלת
בצבע זה.

בברכה רבה נאמ"ן ס"ט
כ"ג בטבת התשע"ה

בכ"ה י"ה
ה'תשע"ה

(מתוך הסכמה לקונטרס חזרת התכלת לישראל)

הג"ר שלמה יוסף מחפוד שליט"א

שלמה יוסף מחפוד

אב"ד בד"ץ "יורה דעה"

ורב ומו"צ דשכונת נוה אחיעזר ושיכון ו' בני ברק

בס"ד יום ד' כסלו תשע"ח

דברי ברכה

היה למראה עיני קונט' חזרת התכלת לישראל, אשר כוננו ידי האברך היקר והנעלה, שוקד באהלה של תורה, שמן תרק שמו, כש"ת הרב מרדכי אפל שליט"א מעיקו"ת ירושלים תובב"א.

עברתי בין בתרי אמרותיו כמסת הפנאי, וראיתי כי כביר מצאה ידו לברר את זיהוי התכלת שהיתה נהוגה בימי רבתינו בימי קדם אשר בית המקדש היה על מכונו וישראל בתפארתו. ולפעלא טבא אמינא איישר חיליה לאורייתא.

הנני לברכו כי חפץ ה' בידו יצלח להחזיר עטרה ליושנה, ועין בעין נחזה בשוב ה' ציון ברחמים, ובבניין אפריון, וכהן גדול מכהן לבוש מעיל תכלת, יראו עיננו וישמח ליבנו, אמן.

הג"ר אשר זעליג הלוי מיללער שליט"א

הרב אשר זעליג הלוי מיללער שליט"א
אבד"ק ערבי נחל סטעטן איילאנד יע"א

ב"ה. אל מעלת כבוד קרובי חביבי ידי"נ ה"ה הרה"ג מוה"ר בן ציון מאיר שליט"א ראש הכולל מאנטיסעלא יצ"ו בן אחי הגאון הגדול המפורסם בעמ"ח ספר הנפלא "פלאי אליעזר" שליט"א

הנני בזה במה ששאלת ממני להעלות על הכתב מה שהכריח אותי בלבישת טלית בחוטין שנצבעו בתכלת הנמצא בזמנינו היוצא מן בעל חי הנקרא פורפורה על אף שיש מתדנזין מלובשה מחמת שמפקקין לומר דבר רחוק מאד דאפשר דתרי חלזון הוי וכדו'.

הנה שורש כח צבע התכלת הלזו מתאים לקלא אילן ממש ובעצם המציאות הם שווים, והחילוק ביניהם שזה בא מבעל חי הגדלה בים, וקלא אילן הוי גדולי קרקע. ולא מצינו בגמ' שום צבע תכלת הדומה לתכלת התורה חוץ מקלא אילן, ואילו היה תכלת זה דינו כקלא אילן, הו"ל לאשמעינן, דהרי יותר יש לחוש להו דהרי בא מחיה של ים, ועאכו"כ מאחר דבא ממה שקורין סנעי"ל הנקראת חלזון בלשון חכמי התלמוד כמבואר בראשונים. ואף להמתקש שלא הי' מצוי כ"כ חלזון זו, [הגם שבאמת נתברר בבירור גמור אשר בימי חז"ל הי' עסק גדול בכל המדינות הדרין אצל ים התיכון מעשה צביעה בחלזון זו], אבל גם חלזון התכלת לא היו מצוי כמבואר בגמ', והי' צורך באזהרה לא זו בלבד כדי שלא יבא להטיל תכלת זו ולא יקיים מצותו, רק יש עוד נפק"מ טובא. דהנה בגמ' מנחות דף מ' ע"א תנו רבנן סדין בציצית ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין והלכה כדברי ב"ה עד כאן. הרי דב"ה ס"ל דאיסור כלאים נדחה מפני מצות תכלת, ואילו לא היה תכלת זו הבא מן החלזון כשירה, הו"ל לחכמי המשנה לאשמעינן שלא יעבור על איסור כלאים שלא במקום מצוה. ונחזי אנן, הרי במקום שהו"ל להזהיר אותנו, אדרבה סתמו

חכמז"ל בתוספתא דהבא מן החלזון כשירה. ואין מזהיר על קלא אילן ולא על צבע תכלת הבא מן חלזון, הלא ודאי יסמכו על התוספתא דכשירה דהרי בא מן החלזון. ויותר מזה הרי אמרו בגמ' שם א"ר אליעזר ב"ר צדוק והלא כל המטיל תכלת בירושלים אינו אלא מן המתמיהין אמר רבי א"כ למה אסרוה לפי שאין בקיאים אמר ליה רבא בר רב חנא לרבא ולרמו בי עשרה ונפקו לשוקא ומפרסמא למילתא כל שכן דמתמהו עילון ולידרשא בפירקא גזירה משום קלא אילן וכו' וליבדקוה אלא גזירה משום טעימה וליכתבה אדיסקי אדיסקי ליקום וליסמוך אמר רבא השתא חמץ בפסח ויוה"כ דכרת סמכין אדיסקי הכא דעשה בעלמא לא כל שכן אלא אמר רבא הא מילתא אמרי ואיתמר במערבא משום דרבי זירא כוותי שמא יקרע סדינו בתוך ג' ויתפרנו והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי שרא רבי זירא לסדיניה רב זירא אמר גזירה נמי משום כסות לילה עד כאן הגמ'.

... הרי רואין בזה במה שדחקו בגמ' למצוא חשש במה שנהגו שלא ללבוש סדין בציצות, ולא קאמרו משום חשש שיבא לצבוע בתכלת מחלזון זו, שהוא לכאורה יותר חשש ממה שיהא נצבע הציצית בצבע שלקחו לטעימה וכמו שסיימו דליכתוב אדיסקי. [וכן אפשר דלא שייכא הך בדיקה דקאמרו בגמ' לבדוק שאינו תכלת האמת, דהרי לא כתבו כן רק על קלא אילן]. והיה די בגזירה זו שלא ללבוש סדין בציצת. ואף אם נדחוק בזה, אבל רואין דחששו משום כלאים, והו"ל להזהיר בתכלת מחלזון זו. מכל הלין מוכרח מגמ' ומתוספתא דרק בצבע קלא אילן לית בהו קיום מצות תכלת. ...

ובעצם מצות תכלת ישנם אנשים אומרים דאינו ציווי לדורות ואינו נוהג רק בזמן שבית המקדש קיים, וכבר ראיתי בספרים נדפס כן כשדנים על התכלת, דכתבו דממילא אין נפק"מ דאינו נוהג בזמננו. הנה דברים אלו א"צ אף להשיב שמבואר בכל הפוסקים להיפך וחלילה לבטל אות אחת מתורתנו הקדושה, והם באים להסית ולהדיח על אחת מכל מצות השם שלא תעשה ח"ו. ויש מביאים דברי רבותינו הקדושים שהביאו מכתבי האר"י הקדוש שבזמן שאין בית המקדש קיים אין תכלת נמצא מחמת שאין אנו יכולים להמשיך האורות בעצמינו ועל כן ההארות ממילא באין. אבל המעיין בדבריו הקדושים ודאי יראה מזה להיפך, דמבואר בזה דפשוט דאם המצא תמצא התכלת יהא חיוב

להניחו, דאל"ה לא הוי צורך שיגנז מעמנו התכלת. וכן כתב הרש"ב בתשובתו לבן האדמו"ר מראדזין עיי"ש.

והנה קבוע הוא אצל החסידים דרחמנא לבא בעי וזהו העיקר, אך יש משתבשים דכיון דהעיקר הוא כוונת הלב כבר אין להקפיד על מעשה ודקדוק המצוה, וע"ז אמרו לא ע"ה חסיד, וכמו שרואין שיש בני אדם מעוטרים במעלת החסידים בכוונת גדולות, אבל לא יקפידו על המעשה, דהיינו דיכולים לקבוע מזוזות בפתחם שלא כהלכה ומניחם תפילין כהצדוקים ומראים עצמן כצדיקים, ויש שלובשין פיאות כהפרושים ואין מדקדקין אם חותכין בגבול חיוב המצוה להשאירו כהלכה, וכהנה וכהנה רבות רח"ל. אך האמת יורה דרכו דאף דהעיקר הוא כוונת הלב, אך בעינן כוונה לעשות ציווי בורא עולם דוקא, דאל"ה אינה מצווה ועושה דג"כ עושה מאהבה כדסבר ר' יהודה מתחלה דמאן דנימא דסומא פטור עבידנא יומא טבא דאף דלא מפיקדנא ועבידנא דעושה מאהבה כמ"ש רש"י, מ"מ נקטינן דגדול המצווה ועושה, ועי' בתוס' הרא"ש ש דלא שייך לעשות רצון קונו כשאינו מצווה, וכ"ש לעשות מצוה בכוונה אבל שלא כמצותה דגרע מאינו מצווה.

ושמעתי זה כמה שנים מכ"ק מרן אבי מורי שליט"א מחמעלניק יצ"ו לפרש מה שלקח קרח טלית שכולו תכלת ובית מלא ספרים, דקרח היה חסיד גדול, אך סבר דהעיקר הוא הכוונה ועל כן טען טלית שכולו תכלת האם חייב בציצית, כמו שאמרו למה תכלת שדומה לים לרקיע ולכסא הכבוד, וכן בית שכולו ספרים האם מחיוב במזוזה, כמ"ש הרמב"ם דמזוזה כדי לזכור השם בביאתו וביציאתו, ובבית מלא ספרים הלא זוכר בה יחוד השם, האם בעינן שיהא מעשה המצוה כתקונה דוקא, חוטי תכלת ומזוזה על פתחו. וע"ז אמר לו משה חייבת, כך קבלנו מפי הגבורה ואין כוונה מועלת אם אינה לעשות רצון וצווי הבורא ית"ש. וכמו כן לענין ניד"ד, במה שהביאו מרבתינו בענין מצות תכלת, דבאמת זה היה טענת קרח דכיון שממילא יש האורות ע"י שכולו תכלת א"צ להניחם, ומה נפק"מ אם יש ממילא האורות מחמת שכולו תכלת או מחמת שבגלות אין יכולים להמשיך האורות וע"כ ממילא יש ההאורות ואין צריכין להמשיך. אבל האמת בשניהם בעינן לעשותם כאשר צונו הבורא. ועי' ברש"י עה"ת בפרשת ציצית שלא תאמר

איני עושה ואינו מקבל דמלככם אנא, היינו דאינו עושה דהלא אינו מקבל דאין יכול להמשיך האורות וממילא הוי האורות, וע"ז קאמר דמלככם אנא. וכל מה שהביאו הגדולים בעת פולמוס תכלת הראדזין דברי המקובלים, היתה אך ורק שאינו אנו צריכין להחמיר לחשוש ולהחמיר כדבריו, לפי מה שהבינו שכל דבריו לא היו רק השערת לפי השגת ידו להשוות הסימנים, ולא שום הוכחה כלל שזה מה שהשתמשו בו בימי חז"ל.

ואפשר שיש עוד לפרש על פי מה שראיתי בתרגום יונתן בן עוזיאל שכתב שקרח לקח טלית שכל החוטין היתה של תכלת, ומשה אמר לו דרך חוט אחד של תכלת, עיי"ש. ויש לפרשו היטב בדרך הנ"ל על פי מה דאיתא בחינוך במצות ציצית דחוטי הלבן הם נגד הגוף וחוט התכלת רומז להנפש שחצובה תחת כסא הכבוד תכלת דומה לים וים כרקיע ורקיע ככסא הכבוד עיי"ש. והיינו דהלבן מורה למעשה המצוה דהם הגוף [ויש ז' חוטין לז' ימי המעשה] והתכלת הוא נגד הכוונה הנפש המושכלת, וטענת קורח היתה שהעיקר הכוונה התכלת ולא בעינן להלבן שהוא מעשה המצוה ובאמת בעינן לתרווייהו שהכוונה יהא כרוך על מעשה המצוה, ודו"ק.

וע"ז באעה"ח בברכה להגדיל תורה להאדירה

אשר זעליג הלוי מיללער

אבד"ק ערבי נחל סטעטן איילאנד יע"א

הג"ר ינון מלאכי שליט"א

הג"ר ינון מלאכי שליט"א

דומ"ץ בעיר אלעד

מחבר שו"ת יוסף לקח, ושו"ע הזוהר ועוד

"לכבוד הגאון האמיתי וכו' הנדון: הבאת ראיות אמיתיות שהתכלת המופק מחלזון ימי, ממשפחת המורקס הנקרא ארגמון כהה קוצים שנקרא בלשון יון ובלשון חז"ל מורפורא, הוא התכלת האמיתי שעליו דברה התורה. ליקובה"ו ולמען לזכות את עם הקדוש במצוה יקרה וחשובה זו..."

העולה להלכה מכל האמור - בחלזון הימי הנקרא ארגמון כהה קוצים ממשפחת המורקס הוא חלזון התכלת האמיתי. ועל צבעו אמרה תורה ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת, וחובה ללבושו בציצית. ומי שלבו נוקפו יחמיר שלא לעשות בו כלאים בציצית, אבל לא יכול להפטר ממצוה זו... בכבוד רב, ינון מלאכי."

(מתוך תשובה ארוכה בבירור חלזון האמיתי למצות תכלת)

הג"ר גרשון מלצר שליט"א

הג"ר גרשון מלצר שליט"א
מג"ש מפורסם בישיבת מיר ירושלים

בס"ד

הנה ידידי הרה"ג מאיר הלמן שליט"א יגע מאוד בליבון הסוגיא ותכלת. וכל הוראה את דבריו ומתבונן בהם יכיר לו טובה, איך שפתח את הסוגיא בבהירות נפלאה מתוך היקף הסוגיא מש"ס ראשונים ואחרונים, וגם בירר את המציאות בכל דבר בנוגע לזה. וכל העוסק בסוגיא זו יהיה לו תועלת גדולה מספרו, בלי ספק. ומי שיעיין היטיב בדברי קונטרס זה, בראיותיו ותשובותיו, יראה שהכל מבוסס היטיב, ותירץ את כל טענות המפקפקים בזה.

אלא שראינו גדולי תורה מדורות שלפנינו שהראו דרך של "חדש אסור מהתורה". וק"ו בתכלת שהיה ידוע בישראל במשך דורות רבים שהתכלת נגנז לעתיד לבא, וכפשטות הספרי בוזאת הברכה. ופוק חזי במצות מכונה, שכשרשכבה"ג רבי יוסף שאול נאטהזאהן אב"ד לבוב זצ"ל ובית דינו התיירו את המצות מכונה, גדולי עולם נלחמו נגד זה, ה"ה רבותיהם של ישראל הג"מ שלמה קלוגר, והג"מ מרדכי זאב אוטינגא, והדברי חיים, זכר צדיקים לברכה. ופירסמו קונטרס "מסירת מודעה" לאסרם. והג"מ מרדכי זאב אוטינגא זצ"ל פירסם שם שיש בו גם פסול דכח כחו. ומאידך המתירים פירסמו קונטרס "ביטול מודעה" שבו תמהו על האוסרים, ושהרי בחולין דף טז. ובשוע"ע יור"ד סימן ז', מבואר שאין בזה כח כחו - דנחשב ככחו. ועוד תמהו עליו שלא מצאנו דין דבעינן כח גברא במצה, אלא רק כתוב שצריך במצה לשמה, ושהלא כח גברא ולישמה הם דינים שונים זמ"ז. ועוד תמהו על האוסרים שאפילו לא באו לראות את המכונה למצות, אלא סמכו על דברי הסוחר בזה וכו'. והמו"ץ דלבוב ה"ה הג"מ זאב וולף זצ"ל לאחר שתמה שם בטעם האוסרים כתב וז"ל ולדעתי כי מאסו בדבר חדש אשר לא שערסו אבותינו וכו' עכ"ל.

[וע"ש שגם המתירים חששו מאוד מדברים חדשים ורק התירו בשעת הדחק גדול בלית ברירה וכמס"כ שם הכתב סופר וכו'.]
וה"נ יש גדולים שפשיטא להו שלא יתכן שיתחדש התכלת בזמנינו, מה שלא היה בעם ישראל וגדוליהם במשך דורות רבים. ואין עיקר טעמם בגלל עצם הטענות נגד תכלת הפורפורה, שהרי כל הטענות נגדו תורצו בקונטרס זה, אלא מעין הנ"ל בדברי הג"מ זאב וולף זצ"ל המו"ץ דלבוב, שעיקר הטעם הוא מחמת החידוש שבו ולא בגלל עצם הטענות. וזה ענין של שיקול הדעת של דעת תורה, ודרכיה.

ומאידיך יש רבנים גדולים שלובשים את תכלת הפורפורה. וטעמם הוא מפני שהראב"ה הביא בשם ירושלמי [ומעין זה בתרגום אסתר וכן במדרשים] שמה שמוצאים שתכלת נקרא פורפורה, הוא מחמת שתכלת עשוי מפורפורה. וכ"ה במקור חיים שהחילזון הוא הפורפורה, וכו', ומה שהראשונים לא לבשוהו כבר כתב הרמב"ן (בשמות פכ"ח פסוק ב') שלא יכלו, מחמת שרק מלכים לבשו תכלת, והיה כמורד במלכות. ובקונטרס זה בירר שכן היה בחוקי מדינות רבות במשך תקופות הראשונים. וכל הקושיות נגדו תורצו, וכנ"ל...
ואני אינני ראוי כלל להכניס ראשי בין ההרים הגבוהים שדיברו בזה. ורצוני כאן רק שיבינו את טעמא דמר, וטעמא דמר, לפי הנלע"ד. ושיבינו שכ"ז הוא ליבון בהלכה ובדרכי התורה, ושאין מקום לקטנות של עבירות חמורות דלשה"ר וכו', ואונאת דברים, ומחלוקת, וביזוי ת"ח וכו' וכו'.

ולכן למעשה הנכון שכל אחד ינהג כהוראת רבותיו בזה. ואחתום בתפלה, שיה"ר שהרה"ג המחבר יזכה לחבר עוד חיבורים חשובים, ללבן ולזכות את ישראל גם בשאר מצות התורה, ושכל ישראל יזכו להוושע בתשועת עולמים ובהרמת קרנם של התורה ועמיליה.

אב"ד אריאל

הג"ר גרשון מלצר שליט"א

עוד דברים מתוך מכתב שכתב הג"ר גרשון מלצר שליט"א:

"...וכמעט כל הנ"ל ליקטתי מקונטרס שאברכים כתבו בזה, וכמדומה שתירצו שם את כל הקושיות בטוב טעם וא"כ בעניי אינני יודע מדוע לא ללבשו בתנאי, לצאת מידי ספק דאורייתא... והנה מצאנו מושג דמקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו בחולין (ז). שגדולי עולם בדורות קודמין לא היה להם הזכות ודוקא בדור אחרון הגיע הזמן לכך וכמפורש שם בגמ' בחולין. וא"כ אע"פ שמתמיה, מ"מ מבואר בגמ' בחולין הנ"ל שזה לא טענה הפוטרת ושלכן כשאיני יודע הטעם לא להתחייב בזה מספק דאורייתא [אא"כ מטעם הגר"ח אבל כמ"ב לא נראה כן. וכנ"ל]. מה פוטרני. והאמת שאני לובש תכלת הפרפורא רק שאני מסתיר החוטי תכלת [משום יוהרא וליזהר קצת גם בלא להוציא לעז על הראשונים ושגדולים אינם עושים. אמנם יש גדולים האומרים שלא נכנסו לסוגיא].

גם איני מורה לאחרים אלא אומר להם שאני רואה גדולים שאיני לובשים אותו. ומ"מ מכיון שאינני מבין מדוע לא ללבושו, ובאמת גם ליבי נוקפי מה"ט גם על טלית גדול שבו אינני לובשו. ושמחתי לראות ש... כתב בזה, אבל עדיין איני מבין מדוע לא ללבושו וכנ"ל.

א"כ גרשון מלצר

הג"ר שמואל נדל שליט"א

בני ברק מוצש"ק י"ח באייר תשע"א

לכבוד הרב בנימין זאב הורוביץ שליט"א

עברתי על החוברת "חותם של זהב", וראיתי כי הדברים טובים ונכוחים, ואם כי יש דברים שאפשר להעיר עליהם, ולא כל הראיות הם מוכרחות, מכל מקום אין מקום להטיל ספק במסקנה כי החלזון מורקס טרונקולוס הוא המקור האמתי לצבע התכלת, וכי דרך הפקת הצבע הידועה לנו היום הזה הנה פחות או יותר הדרך שבה הפיקו את צבע התכלת בזמן חז"ל.

אני סבור שהדבר ברור, מעבר לכל ספק שיהיה ראוי לקחת אותו בחשבון, וזאת מאחר וברור שגם בזמן חז"ל והגמרא היו הגויים משתמשים וצובעים בצבע תכלת, ובכל ספרי חכמי אומות העולם המפרטים את כל סוגי הצבעים שהיו נהוגים באותם זמנים, מופיע חלזון זה כמקור לצבע, ואין שום אזכור לחלזון אחר שמפיקים ממנו צבע תכלת. וכיון שהוברר שניתן להפיק צבע תכלת מחלזון זה - דבר שראיתי בעיני - אין טעם להטיל ספק בזיהוי החלזון. גם דרך הפקת הצבע מופיעה בספרי חכמי אוה"ע מאותה תקופה, והיא דומה לדרך ההפקה הידועה לנו היום, כך שגם מבחינה זו אין לערער על זיהוי התכלת ודרך הפקתו.

מה שיש כן אולי מקום לדון הוא שמא על אף שברור לנו שזהו התכלת שנהגו בה בזמן חז"ל, מ"מ אין לנו להטיל תכלת בטליות שלנו, משום שכבר למעלה מאלף שנים לא נהגו בישראל להטיל תכלת, ואין לנו לחדש מצוה זו גם כשאנו בטוחים באמיתות התכלת, ואם כי אינני סבור כן, מ"מ הרי זו שאלה שיש מקום לדון עליה. אמנם לאחרונה נשמעים טענות שונות והעלאת כל מיני ספקות בזיהוי החלזון ובצורת הפקת התכלת (או בגוון הצבע), דבר המנוגד לכל הגיון ואינו ראוי להתקבל אצל כל בר דעת, וכל הראיות לכאורה שהם מביאים מהגמ' ומהמדרשים לשלול את זיהוי החלזון, הם דברים שאין בהם ממש, ואפשר לישבם בקל.

ולדעתי מה שמביאם לטענות אלו, היא ההנחה שבדורנו אין ראוי לחדש מצוה שלא נהגו בישראל למעלה מאלף שנים, וכיון שאין כח ביד אדם לקבוע לבטל מצוה מטעם זה, הרי הם נמנעים מלהכנס לבירור הענין, וטורחים להטיל ספק בדבר שבהגיון אין ראוי להסתפק בו.

בכל אופן אני בהחלט מסכים עם המסקנות שבחוברת, שהדברים מוכיחים שזהו חלזון התכלת, ודרך הפקתו כפי הידוע לנו, היא דומה פחות או יותר למה שהיה נהוג בזמן חז"ל.

בכבוד הראוי,
שמואל נדל

הג"ר זלמן דוד ישעי' סופר שליט"א

RABBI ZALMAN SOFER

Khal Ksav Sofer – Erlau
1621 59 St. Brooklyn NY 11204
Tel 718-232-8527

זלמן דוד ישעי' סופר

רב דביהמ"ד כתב סופר-ערלוי
בארא פארק-ברוקלין ניו יארק
מח"ס קודש הלולים

י' אלול תשע"ז לפ"ק

בס"ד

מצות תכלת

הנה הטלת תכלת בציצית היא מצות עשה דאורייתא כמצווה עלינו בתורתנו הקדושה בפרשת שלח ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת. וזה רבות בשנים במשך אורך הגלות כבר לאחר תקופת האמוראים לא היה התכלת מצוי וקיימו מצות ציצית רק בחוטי לבן, וכדתנן ריש פרק התכלת (מנחות לח.) התכלת אינה מעכבת את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת. ובגמ' שם איתא דרבי סבר דמעכבין זה את זה וחכמים אומרים אין מעכבין ע"ש. אמנם פשוט דכשהולכים בבגד של ד' כנפות ומטילין בה חוטי לבן ולא תכלת יש בזה ביטול מצות עשה דתכלת אלא דמכיון שאינו מצוי הרי הוא אונס ומקיימין עכ"פ מצות לבן.

... והנה זה כמה שנים לאחר חקירות ודרישות עלה בס"ד ובהשגחה עליונה בידי המתעסקים במצוה יקרה זו תלמידי חכמים מופלגים יראים ושלמים- לגלות צפונות. ועלתה בידם אחרי יגיעה רבה למצוא התכלת שהוא מין הפורפורה שמצוי בארץ ישראל. ורבים מאחב"י בארצנו הקדושה ובכל העולם נזדרזו להטילו על כנפי בגדיהם בהתעוררות רב ובשמחה עצומה. וראיתי נדפס בזה כמה קונטרסים לברר אמיתות הדברים ולהוכיח בראיות ברורות שאכן זו היא התכלת האמורה בתורה. ומאידך באו אחרים להטיל ספקות

בדבר ולהטיל בו דופי. וזה עתה נתכבדתי ע"י הרה"ג המופלג ר' ישראל ראזענבערג שליט"א מעיר התורה לייקוואד בחיבורו הנעים קונטרס "מראה הרקיע" ולן בעומקא של הלכה לברר וללבן מסוגיות הש"ס הראשונים והאחרונים שאכן הפורפורה היא התכלת האמורה בתורה, והשכיל כיד ה' הטובה עליו לסלק כל הקמשונים והחרולים העומדים לנגד. גם הביא שם בסימן ה' שכבר הוכרע ע"י כמה מגדולי האחרונים לענין התכלת של האדמו"ר מראדזין בזמנו שהחושש לשיטת האדמו"ר וצבע ציציותיו בצבע הדיונון אין שום חשש פסול אף אם באמת אינו התכלת האמיתי, וע"ש בקונטרס מראה הרקיע שנכנס לעומקה ולרוחבה בסוגיות שונות של בל תוסיף ובסוף מסיק דליכא חשש בל תוסיף במטיל תכלת מספק.

ואני עומד ומשתומם על רבים מבני עמנו למה לא מתעוררים ברגש קודש ונפש חפיצה לקיים מצות ה' בהטלת התכלת, אחרי שכל כך הרבה דורות היה הדבר בגדר מן הנמנע ועתה זכינו למה שזכינו. נעים זמירות ישראל דהע"ה אומר בתהלים "אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד". והנה זה נאמר על כל המצוות בכללן. ובנדון שלנו הרי מדובר במצוות "ציצית" ואיתא במסכת מנחות (מג): תניא איך וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' שקולה מצוה זו כנגד כל המצוות. ובמסכת שבת (לב:) אמר ר"ל כל הזהיר בציצית זוכה ומשמשין לו ב' אלפים ח' מאות עבדים. ואף אם נניח שהתכלת שנתגלה אינו בגדר ודאי אלא בגדר ספק, האם לא כדאי מספק להזדקק למצוות עשה גדולה זו. וכמה השתדליות עושה האדם עבור פרנסה וגם נטפלים לסגולות שונות. והרבה נוהגים לקנות סכין חדש קודם ראש השנה שיש רמז לפרנסה. ובמצוות ציצית יש לנו הבטחת חז"ל לעשירות כה מופלגת שזוכה ומשמשין לו ב' אלפין וח' מאות עבדים. אבל אמרו "הזהיר בציצית" היינו שמקיים המצוה בהידור וכתיקונה, כל שכן בהטלת תכלת שהיא מצוות עשה דאורייתא של קיום מצוות ציצית.

והנה לאחרונה היה כאן בניו יארק גורל לאטערי שהגיע להון עתק של כמה מאות מיליוני דולרים, אבל הסיכוי לזכות בו היה קלוש מאוד כמעט אפסי, ומליוני אנשים ביום קודם הגורל צבאו על החניות עומדים צפופים בתור

לקנות הלאטערי מספק ספק ספיקא אולי יזכו בהגורל. ומה נאמר כשמדובר במצות עשה דאורייתא שהיא "שקולה כנגד כל המצות" ויש לנו הבטחת חז"ל לעשירות מופלגת על קיום מצוה זו, האם לא כדאי!.

וכתב הטור ריש אורח חיים: שהוא כלל גדול בעבודת הבורא יתברך לפי שפעמים אדם חפץ לעשות מצוה ונמנע מלעשות מפני בני אדם שמלעיגין עליו ועל כן הזהיר שתעיז פניך כנגד המלעיגין ואל תמנע מלעשות המצוה. הרמב"ן בפרשת שלח כותב על הפסוק וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' "אבל הזכרון הוא בחוט התכלת שרומז למדה הכוללת שהיא בכל והיא תכלית הכל". ובשור"ת ישועות מלכו להגאון אב"ד קוטנא ז"ל בתשובה (סי' ב') שנכתב בשנת תר"נ מסיים: אין לנו ג"כ ידיעה ברורה שאינו החלזון ואפשר שמתנוצץ הגאולה כך נראה לפענ"ד עכ"ל. ומאז כבר עברו יותר ממאה ועשרים שנים ואולי עתה בא עת לחננה. ויה"ר שיערה ה' עלינו רוח טהרה ממרום ונזכה לשוב בתשובה שלימה לפניו ותחזינה עינינו בשוב ה' ציון בב"א.

פירוש לשון חז"ל

הג"ר אהרן סופר שליט"א

הג"מ אהרן סופר שליט"א
אב"ד דקהל כתב סופר אלעד
מחבר ספר אבני סופר

בס"ד

שבט תש"פ

שו"ר אל האי גברא רבה מזכה את הרבים הרב הגאון מו"ה אברהם ישע"י רפמן שליט"א

מכתבו הנעים הגיעני לנכון ובו עורך אותי אודות התכלת (שמוצאו מחלזון הנקרא מורקס בלע"ז, ופרפורה בלשון רומי) שנתגלה בשנים האחרונות ונתברר בראיות חזקות שזוהי התכלת האמיתי. אלא שדא עקא ששלמים וכן רבים שמתיראים מלהנהיג חדשות אשר לא שערום אבותינו מחפשים כל מיני טצדקי לדחותו בתואנות שונות. יש שחותרים להטיל ספק באמיתותו, ויש שנתלים באמרתו המפורסמת של החת"ס "חדש אסור מן התורה", וכל כיו"ב, ומעלתו חפץ לשמוע דעתי העניה בדבר זה.

ואני איני כדאי לחוות דעה בענין זה, אבל מ"מ אומר את אשר עם לבבי. הנה לפענ"ד לא מתקבל על הדעת לומר שחמדה גנוזה זו שנעלמה מעינינו באורך הגלות והגזירות (ראה סנהדרין יב.) ונתגלה זה מקרוב בשם חדש יקרא, וכבר אמר הקהלת יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא כבר היה עולמים. ומה שיש מדמים ענין זה להקרבת קרבנות בזה"ז שכמה שדנו ודשו בזה מ"מ לכלל מעשה לא הגיעו. כמדומה שכל מי שיש לו מוח בקדקדו יבין שלא קרב זה אל זה כלל מכמה וכמה טעמים שאין מן הצורך לפרטם.

ומה שיש שואלים וכי טובים אנחנו מאבותינו שלהם לא נתגלה התכלת. על זה אשיב למה רק דורנו זוכה לקיים מצות מרור כהלכה עם חסא מבלי להכשל בכמה איסורי

לאוין של תולעים. וכן למה דורנו זכה להארה נפלאה במצאת בדיקת ס"ת משגיאות באמצעות המחשב, ולקרות בס"ת כשר ולהנצל מברכות לבטלה לרוב, מה שלא זכו דורות הקדמונים. ובאמת שגם בענין זה היו יחידים שהתנגדו לבדיקה זו אשר לא שערום אבותינו, אבל דבריהם לא נתקבלו. גם בעת שנתגלה הכת"י של הזוה"ק היו כמה גדולים שצווחו ככרוכיא נגד פרסומו והפצתו, אבל עם הזמן לאט לאט נעשה נחלת הכלל וכל העם מקצה הוגים בו והולכים לאורו. כמו"כ בענין מצות ציצית גופא, כהיום כל הרוצה יכול להדר ולהשיג ציצית מנופץ לשמה, וכן בתפלין יש כהיום הדורים רבים, כך שאין מקום לשאול וכי טובים אנו מאבותינו, דאדרבה דוקא בשביל שאנו בדור יתום אנו זוכים להארה מן השמים להתהדר במצוות. וגם בלימוד התורה רבו כמו רבו ספסלי ביהמ"ד וקול התורה נשמע מסוף העולם ועד סופו מפי זקנים ונערים מקורבים עד רחוקים אשר כמוה לא נהייתה הרבה מאות שנים. ומי יודע אם אינו אות להתקרבות הגאולה בבי"א.

וכבר מצינו לחז"ל (חולין ו:) שחיברו עליו (על רבינו הק') אחיו ובית אביו אמרו לו מקום שאבותיך ואבות אבותיך נהגו בו איסור אתה תנהוג בו היתר, דרש להם מקרא זה וכתת נחש הנחושת וכו' אפשר בא אסא ולא ביערו בא יהושפט ולא ביערו וכו' אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו וכו', ופירש"י אע"פ שדבר תימה הוא שהרי מעולם היו נוהגים בו איסור. למדנו שאין מבדילין את הת"ח משמועתו עיי"ש. וכתב שם החת"ס בתו"ד דמן השמים העלימוהו מן הראשונים להתגדר בו עיי"ש. וא"כ מכ"ש בנ"ד שיש מקום לומר מקום הניחו לנו מן השמים להתגדר בו.

ומה שרבים אומרים פוק חזי מאי עמי דבר, הנה כל בר בי רב יבין שלא דבר קל הוא לשנות ולחדש דבר שנשתקע מעם ישראל כ"כ הרבה דורות, וככל דבר חדש כמו התגלות שיטת החסידות שלקח זמן זמנים טובא עד שנתפשטה בקרב כל ישראל, כך הבינו בעניינינו, אבל אנו רואים שלאט לאט יום יורדונו וחברא חברא אית ליה שמטילים תכלת בטליתם. סוף דבר נראה דכל מי שעמד על המחקר ונתחזק בלבו

ההכרה מתוך הוכחות הנאמנות שהנה אמת נכון הדבר שזהו תכלת האמיתית, ראוי לו לחוש לעצמו ולאחוז במצוב נשגבה זו כלשונו של אחד מגדולי הדור הקודם הגה"ק מקוטנא בשו"ת ישועות מלכו (סי' ג') וז"ל אם היה בנמצא תכלת בבירור והיה ידוע לנו כיצד צובעים אותו היה ראוי לאחוז במצוה זו עכ"ל. גם בתשובה שלפנ"ז (סי' ב') כתב דמ"ש הרב בעל התכלת שהדג הנקרא טינ"ט פי"ש הוא החלזון וכו', אינו אלא סברא בעלמא, ולכן א"צ להחמיר ולהניחו מספק עכ"ד. שוב אינה ה' לידי לעיין בהקדמה של הלבוש לספרו "לבוש התכלת", וראיתי שכתב בתו"ד בזה"ל קראתיו לבוש התכלת, כי כמו שחייב האדם ללבוש התכלת בציצית בכל יום אם ימצא וכו', הרי מפורש יוצא מפי אביר הפוסקים שכל בית ישראל נשען עליו שמצות תכלת איננה הלכתא למשיחא, ושגם בימינו אם המצא תמצא לאדם תכלת, מוטל עליו ללבשו.

והנה כבר נתעורר השאג"א (סוס"י ל"ב) האיך אנו מכניסים עצמנו לחיוב מצוה ציצית ומבטלים מ"ע של תכלת עיי"ש מ"ש בזה, והאחרונים פלפלו בדבריו. אבל לדברי הכל יסוד ההיתר הוא מפני שאין לנו תכלת בזה"ז. ולפי"ז אשר ידעו פנים אל פנים ולבו אומר לו שהוא התכלת האמיתי, לכאורה ישלו חיוב מצד ביטול מ"ע.

ויה"ר שבזכות העסק במצוה זו ששקולה כנגד כל התורה נזכה לקיימה לכל פרטיה ודקדוקיה, ואחז"ל (שבל לב:) כל הזהיר בציצית זוכה ומשמשין לו ב' אלפים וח' מאות עבדים. עוד אמרו (מנחות מג:): כל הזריז במצוה זו זוכה ומקבל פני שכינה. ובישועות מלכו (סי' ב') כתב בתו"ד על מציאת התכלת, דאפשר שמתנוצץ הגאולה. והנה המ"ב (סי' ח' סקכ"ו) כתב דבר נפלא מאד דמשמע מן הכתובים דהיהודים שיהיו לעת הקץ יהיו מצוינים במצות ציצית. ואולי נבואה נצבצה בו על מציאת התכלת.

וה' יצילנו משגיאות ויראנו בתורתו נפלאות.

כ"ד ידידו דושה"ט באה"ר אהרן סופר

הג"ר עקביא מנחם סופר שליט"א

הג"מ עקביא מנחם סופר שליט"א
אב"ד דקהלת כתב סופר וביהמ"ד יד סופר בני ברק
מבחר ספר מעדני סופר ועוד

כיהודא ועוד לקרא הנני מצטרף לדברי אחי היקרים ה"ה נקש"ת
מו"ה זלמן דוד ישעאי שליט"א אב"ד ערלויא בברוקלין יע"א בעל
"משנת הסופר", ואחי נקש"ת מו"ה אהרן שליט"א אב"ד ערלויא
בעיר אלעד, בעל "אבני סופר", שהאריכו בטוב טעם ודעת, אודות
מה שזכה דורנו בחסדי השי"ת שנוכל לקיים מצות ציצית עם חוטי
תכלת.

ואנו בניו ותלמידיו של עטרת ראשינו מרן אדמו"ר בעל אמרי סופר
זללה"ה נמשכים אחריו שנהג ללבוש ציצית עם תכלת.

בעה"ח יום ד' לסדר נעשה ונשמע תש"פ

עקביא מנחם סופר

הג"ר פסח אליהו פאלק זצ"ל

מכתב מאת תלמיד רבינו הרב יששכר דוב הרציג שליט"א
מחבר ספר פיה "פיה פתחה בחכמה" פסקי הלכות שבת מאת רבינו זצ"ל

ב"ה

לכבוד ר' ישראל ראזענבערג שליט"א הנני למלאות בקשתך להעלות
על הכתב את אשר שמעתי מפי מו"ר הגרפ"א פאלק זצ"ל {מחבר שו"ת
מחזה אליהו} בענין התכלת המיוצר ממורק"ס למיטב זכרוני.

במשך השנים עלתה הענין בשיחתו כמ"פ. ודעתו היתה שקרוב לודאי
שזו התכלת שעליה דברה התורה.

והוסיף לנמק שהמעין בפקפוקים שפקפקו עליה איזה מחברי זמננו,
מזה עצמו יוכיח את אמיתותו, שהרי הפקפוקים הם חלושים מאוד.
והוסיף עוד, שברור שמה שהגדולים לא קיבלו את התכלת של האדמו"ר
מראדזין זצ"ל, אין לדמות זאת כלל לתכלת הזה, שהרי ההוכחות לתכלת
זה הם חזקים הרבה והרבה יותר, ופשוט.

אמנם בכל זאת סבר שמאחר שהענין לא נתקבל עדיין אצל הגדולים ובני
תורה, לכן לענין הלכה אין חיוב כעת ללבוש את התכלת.

ומ"מ סבר שבודאי אין שום סיבה למנוע מללבושו.

יששכר דוב הרציג

מעורכי הספר "פיה פתחה בחכמה" (פסקי רבינו זצ"ל בהל' שבת)

נב: האמת אגיד שמו"ר זצ"ל היה נמנע תמיד מלהביע דעתו בפולמוסים
שונים וכדו', ובפרט בדברים מחודשים, שהיה נוקט ברוב ענוותנותו
שנידונים כאלו שייכים רק לגדולי הדור, והוא אינו ראוי להגיד דיעה
בכגון דא, ולכן באמת קצת הססתי מלכתוב כל זה. ומ"מ לבקשתך
ולבקשת עוד תלמידי חכמים שמתחשבים הרבה עם דעתו, לכן
חשבתי דקעת לאחר פטירתו אין למנוע מלכתבו.

הג"ר מיכאל פרץ שליט"א

הג"ר מיכאל פרץ שליט"א
רב וראש כולל בק"ק טוב מקסיקו

"בארץ ישראל וגם בליקוואוד פרסמו הלכה חדשה, שבעצם היא לא חדשה יש לה אלפי שנים, היא חדשה לנו, שעכשיו מצאו את המקום בשביל להשיג צבע תכלת לציציות.

אני למדתי את כל הסוגיא, בכללי, לא בעומק. אני ראיתי דבר אחד, צריך לדעת שיש להם שורש חזק שזה 100% אי אפשר לומר, כי לזה צריך 100 ספרים, וגם מידע מהמדענים, מהבקיאים בלשונות הרבה מהגויים, כי הגויים לבשו הרבה תכלת שצריכים לדעת אם זה אותו דבר משלנו. השם של המקור לדבר הזה הוא בלשון יווני, והיוונים של עכשיו משתמשים בדבר הזה, לדבר הזה של תכלת, צריך לדעת משהו.

אז מה אני רוצה להגיד עכשיו, שלהם יש בסיס חזק, גם חכמים גדולים חשובים ביניהם הרב בעלסקי עליו השלום הוא גם אמר שזה האמיתי, יש אחרים גם.

אז מה אני רוצה לומר שלפחות אם רואים מישהו שיש לו תכלת, לא להתווכח איתם, לא להגיד להם מילה, יש להם בסיס לא קלה. ללבוש או לא ללבוש זאת בעיה פרטית, אבל להכנס במחלוקת איתם לא, השורש שיש להם הוא חזק, כמעט בטוח שזה התכלת האמיתי, מאה אחוז אי אפשר לומר כי אני לא עברתי על כל הספרים האלה. אז מהנושא הזה צריכים לדעת שלפחות עכשיו לא לעשות מחלוקת עם אנשים שיש להם תכלת. אם יש מישהו ב"טוב" שרוצה ללבוש יש לו שורש חזק מספיק ומוצק."

(מתוך הסרט)

הג"ר מיכאל פרץ שליט"א

הג"ר מיכאל פרץ שליט"א
רב וראש כולל בק"ק טוב מקסיקו

(עוד דברים שכתב הג"ר מיכאל פרץ שליט"א בספר עבדיך אני הבינני,
מאמר סוד התכלת)

יש לתמוה בענין מצוה זו של התכלת, פוסקים נכבדים וגדולי תורה השיבו
תשובות שטעונות התעמקות, מה הסוד הכמוס ומוצפן בתשובתם.

דוגמא לדבר, כשבקשו מהגרשז"א זצ"ל, והלא פשוט שהוא מגדולי
הפוסקים בהלכות שבת, הוא לא חשש לחקור ולברר הלכה בהלכות שבת
החמורות, והנה כשבקשו ממנו לעיין בזה כתב במכתב בזה הלשון, "הואיל
ואין לי ידע חשוב בענין זה, וגם כוחותי מוגבלים, לכן קשה לי לחוות דעה".
לא מובן, מאחר והספרים פתוחים לפניו וכתבו מי שמתעסק בזה, שהראו
לו את הכל, והוא ראה את זה, והכל היה בידו. לא נראה שהדברים חמורים
יותר מאשר הלכות שבת החמורות. כאשר שם אם פוסק שלא כדין הוא
איסור חמור מהתורה שמחייב סקילה. ואילו כאן לרוב הדעות אין בזה
חשש איסור, בין אם יקבע שיש לחדש את התכלת או להפך. מ"מ הוא
נמנע מהדבר. הדבר אומר דורשני...

והנה, כמה מגדולי הפוסקים כתבו שאם רוצים לעשות טלית עם תכלת,
שיעשו זאת בטלית קטן בצינעה, ויש בזה הידור, וגם יש שכתבו להניח
טלית עם תכלת רק בשבת. וברור שדבר זה צריך עיון עמוק, אם זו התכלת
איזה טעם יש לא לשים כל השבוע. ומדוע לא בטלית גדול.

גם מצאנו שפוסקים חשובים או רבנים מפורסמים, כמו לדוגמא הגאון
המקובל הרב הצדיק רבי דב קוק שליט"א חתנו של הגאון הרב יצחק
זילברשטיין ונכדו של מרן הרב אלישיב, יש לו טלית של תכלת,
וגם תלמידיו יש להם טליתות של תכלת. תמוה שאדם גדול
ממשפחה של גדולים הולך עם טלית של תכלת, כאשר הגאון
רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל וגם הגאון רב חיים קניבסקי לא
הולכים עם טלית של תכלת. והדבר אומר דורשני, בדבר כל כך
חשוב ונכבד, המחלוקות אינן מובנות.

והנה הגאון רבי משה מרדכי קארפ שליט"א כתב שהגריש"א אמר לו שאין מניעה הלכתית מהטלת תכלת בציצית בזמן הזה, וכן אמר הגר"א קוטלר זצ"ל לגאון רבי יהודה צבי מלצר זצ"ל שאין בזה שום איסור. וכן כתב הגאון הלל זקס שאף שאינו מחווה דעה בענין הזיהוי אך מי שבירר ועלתה בידו יש לו להטיל תכלת גם בטלית גדול. ודברים כאלו הם הפלא ופלא, מדוע שלא יחוו דעתם של עצמם בענין. וגם אם יש מקום לאסור שיאסרו בפה מלא לכולם, והחזון איש כותב: "אין שום היזק להטיל ספק תכלת בטלית. ואילו היה צל של ספק הלא היו הגדולים מקבלים אותו", ואמר זאת על התכלת של האדמו"ר מראדזין זצ"ל. ואם כן עתה שהדברים נראים כבירור הרבה יותר ברור שהמורקס טרונקולוס הוא התכלת, אם כן למה גדולי ישראל בחלקם התעלמו מזאת.

...והדברים הללו תמוהים מאד ומוזרים, איך יתכן שגדולי עולם התעלמו מדיון מעמיק בנושא הזה, הלא בדברים דרבנן וחומרות או מנהגים לא הניחו חכמים שום דבר ללא בירור יסודי ומקיף. ואילו בנידון הזה נראה הדבר שלא רצו להכנס לעומקו של ענין, יש מקום לחקור ולפענח את הסוד המסתתר לא לקבוע הלכה פסוקה ומוחלטת בנושא נכבד זה, מהו הסוד.

נראה לומר בזה, שהיה ענין שיהיה הדבר תלוי ועומד ברצון של כל איש ואיש, שיש חכמים וצדיקים שיתמכו בזה ויקיימו את המצוה הזאת. ומצד שני רצוי שיהיו מתנגדים, כי מצוה שלמעלה מאלף שנה לא קיימו אותה, צריך ישוב הדעת גדול וזהירות לפני שמתחילים לקיימה כל עם ישראל.

לדוגמא יש לומר, הנה כשהאדמו"ר מראדזין התחיל עם התכלת בסייעתא דשמיא היו הרבה שהתנגדו, ואמנם היו גם הרבה שקיימו, ועתה כאשר התברר לרוב הדעות שהתכלת הוא "המורקס טרונקולוס", ח"ו אילו כל עם ישראל היו מקבלים את התכלת של האדמו"ר מראדזין, איזה חילול ה' היה נגרם לאחר שהתברר שאין התכלת הזו היא התכלת האמיתי, היו מאבדים את האמון בחכמים איך יתכן שגרמו לטעות במצוה לכל אלפי ורבבות בני ישראל, במצות עשה מהתורה. טעות מזעזעת שכזאת היתה מערערת את היסודות של האמונה בחכמי התורה. אם כן היה מתברר שהזיהוי של האדמו"ר אינו מקובל על רוב הדעות, וברור שהדבר יוצר קידוש ה' שחכמי הדור לא הסכימו איתו, כי בדבר גדול כזה מאד יש ליזהר מטעות, ואי אפשר להנהיג הנהגה של מצוה חשובה שכזאת ללא בסיס איתן וברור.

לכן דוקא המצב הזה הוא משובח ונכון, מצד אחד יש הסתברות גדולה וראיות נכבדות שיש להתעטף בטלית עם התכלת, ומצד שני חכמים גדולים נוקטים בשב ואל תעשה, או נמנעים

מחקירה יסודית. וזו המצב הנכון ביותר בענין הזה. לא שייך אצל עם ישראל לקבל מצוה חדשה ללא ביסוס וראיה הגדולה ביותר שניתן להביא. מאידך גיסא, עצם התפשטות התכלת, היא סימן טוב ומעלה חשובה למדקדקים במצות.

נראה שיש להיות מתונים בדין, רק אחרי שנים רבות שלא ישתנה הזיהוי של התכלת ויתקבל אחר משא ומתן, חקירות ופילפול בהלכה הזאת, ואז אחרי שרוב חכמי ישראל יקבלו זאת כדבר מוסכם, כי אז יש לגשת לנושא זה בצורה הנכונה והמתאימה. והמתינות כאן היא חובה, אי אפשר לשנות לרובות עמך ישראל הלכה הנהוגה למעלה מאלף שנים במיוחד שהיא הלכה מהתורה ללא בירור מעמיק ומקיף במשך שנים רבות עד שיתקבל על ידי רוב גדולי ישראל, או ע"י המשיח שנזכה לביאתו במהרה בימינו אמן.

הג"ר אליהו מאיר פייבלזון שליט"א

הג"ר אליהו מאיר פייבלזון שליט"א
ראש ישיבת פתחי עולם

"... אבל האמת לאמיתו... לי לכשעצמי אין מקום להסתפק בשאלה... אבל הנתון העובדתי שהחלזון הזה הנקרא בעברית ארגמן כהה קוצים או בלע"ז המורקס הוא החלזון שממנו הפיקו את התכלת היהודים בזמן המקרא, זה דבר שקל להבין אותו, אני חושב שלא שייך להטיל בו ספק... על סמך בירור הזה כבר מזמן היינו מתירים לאכול ביום כיפור, וגם היינו מתירים להרוג בן אדם על סמך העובדה הזו, זה די פשוט, אני לא חושב שזהו הנושא.

אני חושב שיש סיבה טובה לאנשים וגם לגדולי ישראל לחשוש מהדבר הזה, ואני באמת חושב שאם שואלין אותי מבחינה הלכתי, למרות שאין לי ספק בזיהו של החלזון, אני חושב שענייני הלכה נפסקים על ידי כלל חכמי ישראל, וכיון שחלק גדול מחכמי ישראל ואפי' עדיין הרוב לא אוחדים במקום לפסוק בדבר, עדיין אי אפשר לחייב ללבוש תכלת. וזה הסיבה שעל טלית גדול שלי לא לובש תכלת, שאני מתפלל בביה"כ שאף אחד אינו לא הולך שם, לא נראה לי נכון, ואני חושב שלטעמי יש אפי' בזה חוצפה ללבוש תכלת בפרהסיא. אני לא מסתיר את זה שזו דעתי, אני הולך למקוה ואני תולה את הציצית טלית קטן עם התכלת...

יש דברים כאלו שמטבע הדברים ילכו מלמטה למעלה, כך זה נראה, היו דברים כאלה בעבר ויהיו דברים כאלה בעתיד. אני מבין את כובד האחריות שרובץ על אנשים שצריכים לקבל החלטות בעבור העם כולו, זה לא קל, לא בטוח שאם אני במקומם... הייתי עושה את זה. אני מבין שציבור גדול מאוד ורחב של אנשים יכולים לטעות, אנשים יכולים להתבלבל... במילים שאומרים שהרב אלישיב אמר אותם, תנו לדבר להתגלגל כמה עשרות שנים, כל מי שיש לו קושיא ישאל את הקושיא שלו, כל מי שיש ראייה יגיד את הראייה שלו, לאט לאט יתברר זה מה שנכון לעשות וזה מה שצריך לעשות..."

(מתוך סרט)

הג"ר משה צוריאל שליט"א

הג"ר משה צוריאל שליט"א

מחבר ספר אוצרות התורה ועוד ספרים רבים

שאלה: עלה בדעתי לתלות חוטי תכלת בבגד ציצית שלי, כי ראיתי כמה אנשים שעשו כך. אבל לאחרונה פרסמו כמה רבנים מהחרדים שאין לעשות כך. [א] טענו שיש בזה גאווה [ב] טענו שגדולי הדור לא נהגו כך [ג] טענו שהאריז"ל אמר שהמשיח יבוא לפני גילוי התכלת. ועדיין לא בא. מה נכון לי לעשות? האם אני מקלקל בזה משהו?

תשובה: ודאי שראוי לך לתלות חוטי תכלת בבגד ציצית שלך. [א] אין בזה גאווה, כמו שאין בזה גאווה שאלפי אנשים מניחים תפילין של רבנו תם לראשיהם, כל בוקר אחרי חזרת הש"ץ, למרות שאין גדולי הדור עושים כך. [ראה דברי החיד"א המובאים ב"שערי תשובה" לשולחן ערוך (או"ח לד ס"ק ב)]. הוא חשש גאווה כאשר האדם הוא יחיד בזה, ולא כשיש אלפים כמוהו העושים כך. למה הדבר דומה? לפני כמה מאות שנים כתב מהר"י ברונא (שו"ת סי' צו) כי בחור הלובש טלית קטן על בגדיו בחוץ, הוא יוהרא [גאווה] "ואינו אלא מן המתמיהים". אבל בזמן הזה שמאות אלפי בחורים ממוצא אשכנז נוהגים כך, מי יאמר שיש בזה יוהרא? מי מהרבנים המונע מהם לנהוג כך?

[גם אריז"ל שחשש לזה מפני יוהרא (שער הכוונות, ענין ציצית, סוף דרוש ו'), זה רק מפני כי בזמנו לא הלכו רוב האנשים עם החוטים בחוץ. והוא לא ראה דברי השולחן ערוך (או"ח ח' סעיף יא) שיש ללבוש בגד ציצית על הבגדים, כי השולחן ערוך לא נדפס בזמנו].

[ב] מה שטענו כי גדולי הדור לא נהגו כך בעצמם, אין בזה מניעה ממי שרוצה לקיים ספק מצווה דאורייתא. שהרי התורה ציוותה לתלות גם חוט לבן וגם חוט תכלת. בגמרא נתנו עצות איך לבדוק אם הצבע שצבעו בו את החוט הוא באמת תכלת (מנחות מב, ב - מג, א) וכיון שהמנפיקים חוטים אלו למכירה [מהחלזון] בחנו הדברים, עליהם יש לסמוך.

שאלתי את מורי ורבי הרב שריה דבליצקי זצ"ל אם אטיל חוט תכלת ושמא אינו תכלת האמתי, שמא קלקלתי את המצווה,

שואין כל החוטים לבנים? וענה לי שהצבע אינו משנה קיום המצוה. יש רק מנהג בעלמא שהחוטמים יהיו אותו צבע של הבגד, אבל אינו מעכב. ואמר לי שכיון שזה ספק קיום דאורייתא בכל רגע ורגע, ראוי להחמיר ולקיים ללבוש בגד עם תכלת.

מה שגדולי הדור אינם מדייקים ללבוש התכלת, אינה ראייה. כמו שכמעט רובם ככולם אינם מתפללים תפילת שחרית כוונתיקין כל ימות השנה, וכמו שרובם ככולם אינם מניחים תפילין כל היום. האם יעלה על הדעת שאדם פשוט אין ראוי לו לקיים מצוות אלו, אם נִשְׁאֵאוּ לבו לכך?

בשם הרב חיים ולד'ין שאמר בשם הגר"א בענין הנחת תפילין כל היום, הביאנו: "ולויהרא לא חיישינן. והלואי שגם הרואים יעשו כך. ואמר בשם רבו הגר"א ז"ל דבזמן הזה אינו שייך יוהרא, ואדרבה נכון לפרסם... והעיקר שיהיה הכל לשם שמים". (הנהגת כתר ראש-ארחות חיים, בסידור הגר"א, ס"ק טו).

[ג] מה שטענו כי מנועים אנו מהתכלת כי המשיח עוד לא בא, על ידי שימוש במחשב-נתונים, חיפשתי בכל כתבי האריז"ל, ולא מצאתי שיאמר כך. אלא ב"שער הכוונות" (ענין הציצית, דרוש ד') אומר שהיה לנו תכלת בזמן שבית המקדש היה קיים. ואומר "שואין לנו תכלת בזמן הזה". אבל פשוט דבריו שמדבר על זמנו הוא, לפני קרוב לחמש מאות שנה. ולא קבע שאינו עתיד להיות לנו עד שיבוא משיח. וגם לא קבע שיש תנאי בדבר שיהיה בית המקדש קיים. כנראה מתנגדי התכלת טעו לומר כך בשמות מתוך זכרונם הם, והיום מצטטים את דבריהם בלי שיש לכך שום בסיס, לא בזוהר ולא באריז"ל.

הבטחות רבות אמרו חז"ל ללובשי ציצית. אם תדייק תמצא שהרבה מההבטחות שייכות דוקא ללבישת חוט התכלת. על המקרא (במדבר טו, לט) "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה'" אמרו בירושלמי (ברכות פ"א הלכה ב):

"וראיתם אותו, כדי שיהא ניכר בין הצבועים. תני בשם ר' מאיר 'וראיתם אותו' [לשון נקבה, כמו שראוי למלת ציצית] אין כתיב כאן אלא "וראיתם אותו" מגיד שכל המקיים מצות ציצית כאילו מקבל פני שכינה. מגיד שהתכלת דומה לים, והים דומה לעשבים, ועשבים דומין לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד. והכסא דומה לספיר דכתיב "ואראה והנה על הרקיע אשר על ראש הכרוב כאבן ספיר כמראה דמות כסא".

ובתלמוד בבלי אמרו (סוטה יז, א) דרש רבא בשכר שאמר אברהם אבינו "אם מחוט ועד שרוך נעל" (בראשית יד, כג) זכו בניו לשתי מצוות, חוט של תכלת ורצועה של תפלין. בשלמא רצועה של תפלין דכתיב "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ויראו ממך" ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפלין שבראש. אלא חוט של תכלת מאי היא? דתניא היה ר' מאיר, אומר מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין מפני שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד שנאמר (שמות כד, י) "ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר" (צבע השמים הוא בודאי תכלת!) וכתיב "כמראה אבן ספיר דמות כסא":

מי ראה כל ההבטחות האלו ולא תחשוך נפשו לזכות למצוה יקרה זו? ולכן אל תשמע לדברי המייאשים אותך מזה.

הג"ר גבריאל ציננער שליט"א

RABBI G. ZINNER
Of Cong. Nitei Gavriel
1541 40th Street
Brooklyn NY 11218

גבריאל ציננער
רב דק"ק ומח"ס
נטעי גבריאל
ברוקלין, ניו יארק

י"ב אלול תשע"ז לפ"ק

ישראל"ל אשר בך אתפאר, הן הראה לי הרה"ג
עוסק בתורה תדירא, הרב ישראל ראזענבערג
שליט"א, את ספריו היקרים על מצות תכלת
שמברר באריכות גודל המצוה של ציצית תכלת
בדורינו, ואשרי חלקו שזכה לעסוק ולחזק במצוה
יקרה שגורם התקרבות הגאולה.

והנני בזה לברכו בברכה מרובה שיזכה לעטר
את המצוה ברוב פאר, ובזכות המצוה יזכה לכל
הברכות האמורות בתורה, עדי נזכה לישעותן של
ישראל בביאת גואל צדק בב"א.

החותם ביקרא דאורייתא

4 י"ב אלול תשע"ז

הג"ר משה מרדכי קארפ שליט"א

בס"ד

משה מרדכי קארפ

קרית ספר

מחבר ספרי הלכות חג בחג ועוד ספרים

עש"ק פר' יתרו שבט תש"ע

הן הרה"ג יראתו קודמת לחכמתו ר' אליהו טבגר שליט"א מפה קרית-ספר, זכה לכתוב מאמרים רבים בענין התכלת, ומסר נפשו על קיום מצוה זו, ולשיטתו אף זכה לגלות החלזון שממנו עושין התכלת ובירר שיטתו בהרחבה במאמרים רבים, ואני לא אוכל להכריע בדבר כי נעלמו ממני מעינות החכמה ובודאי מה שנוגע לגילוי חלזון זה שמבואר במדרשים שנגנז. אך בס"ד רואים שכעת סמוך לביאת משיח צדקנו נתעוררה ביתר שאת התעוררות גדולה בציבור וחשק גדול לקיים מצוה זו או עכ"פ לברר הלכותיה לפרטיהן, וזכות גדול להרהמ"ח שליט"א שהפיץ אור מצוה זו לפרטיה בבירור אמריה, ואף רבים משתוקקים לקיימה בזכותו, ואף שלמעשה מכמה טעמים אי אפשר לחייב ללבוש התכלת כהוראת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א מ"מ בודאי אותם שזכו לברר הלכותיה ויצא להם כן ע"פ בירור ההלכה צריכין לקיימה ואין מושג של בושט פנים בקיום ההלכה, וגם מי שחשקה נפשו עכ"פ להדר לקיימה גם אם אין מחוייבין בכך, ואף על צד ספק הרחוק בודאי הידור וחיבוב מצוה יש בזה וגדול שכרו, ולכן אמינא לפעלא טבא יישר, ולחזק ידי ההמ"ח שליט"א שימשיך בהפצת מצות תכלת ובירור הלכותיה לאשורה ובזכות זה נזכה לקיימה בשלמות בביאת משיח צדקנו שיורנו אמיתתה ומאמרה.

וע"ז באעה"ח לכבוד המצוה ולומדיה

משה מרדכי קארפ

והוא אצל מלך אלהים
ס"א ק"א

הג"ר משה שאול קליין שליט"א

הג"ר משה שאול קליין שליט"א
מחבר ספר יסודי טהרה ושאילת משה
רב שכונת אור החיים ב"ב

בקונטרס "אם נמצאה התכלת" שנכתב באופן חזק בעד
קיום מצות תכלת בזה"ז, איתא שם בזה"ל:

"זכיתי להכנס אצל אחד מגדולי הדור, מגדולי הפוסקים בדורינו,
מורן הגאון ר' משה שאול קליין שליט"א, ודיברתי עמו באריכות
בכל עיקרי הספר הזה, וכשסיימתי שאלני האם יש לספר הסכמה?
ועניתי שלצערי לא. ואמר לי וחזר ואמר לי שלדעתו אין הספר
הזה צריך הסכמה היות וכולו מבוסס על גמרות חז"ל (והשארתי
את הספר בידיו). ובאתי שוב לאחר כמה חודשים והתיר לי לפרסם
בספר את דעתו הנ"ל".

הג"ר יעקב קמנצקי זצ"ל ויבלח"ט בנו הג"ר שמואל קמינצקי שליט"א

הג"ר יעקב קמנצקי זצ"ל

לאחר שלמדו הג"ר גרשן בעס שליט"א והג"ר חיים
טווערסקי שליט"א את הסוגיא של מצות תכלת
בצוותא בתוך ספרי האדמו"ר מראדזין, הורה הג"ר
יעקב קמנצקי זצ"ל "אם אתה חושב שהתכלת
שמצא האדמו"ר הוא התכלת האמיתי אז תטיל
אותו בטלית קטן".

הג"ר שמואל קמינצקי שליט"א

"אנשים הרוצים ללבוש תכלת תבא עליהם ברכה,
אם הם רוצים ללבוש אותו, הם רשאים ללבוש
אותו, למה לא, אם הם סוברים שזהו תכלת.

(מתוך הסרט על התכלת 52:23-52:45)

הג"ר חיים קניבסקי שליט"א

**"אם אתה חושב שאתה ברור
אז אתה מחוייב ללובשו (תכלת)."**

(מתוך הסרט על התכלת 51:56-51:59)

הג"ר ניסן קפלן שליט"א

הג"ר ניסן קפלן שליט"א

מגי"ש מפורסם בישיבת מיר ירושלים

"עיינתי בזה זמן רב וככל שהסתכלתי בה ראיתי יותר ויותר שיש הרבה הרבה הוכחות שהמיורקס הוא התכלת האמיתי.

אם לא היה תשובה בקובץ תשובות מהרב אלישיב מסתמא הייתי לובשו. אבל מכיון שיש תשובה בקובץ תשובות שאין צריך ללובשו וביותר שאין ללובשו

הגם שידעתי שיש הרבה יהודים חשובים שלבושים אותו אני בעצמי איני לובשו ואני בעצמי נתתי כמה שיעורים לברר למה באמת זהו החלזון האמיתי"

(מדברי הרה"ג ר' ניסן קפלן שליט"א שהשמיע לר' דוד ליכטנשטיין ולציבור גדול)

הג"ר רבי זונדל קרוזיר זצ"ל

RABBI S.A. POLLAK

320 Park Ave
Lakewood, N.J. 08701
Tel. 732-363-5476

שלמה אלכסנדר הלוי פאללאק

רב דביהמ"ד חלק לוי

דק"ק סערענטש

וראש כולל ותיקין ורשב"י

1621 Clifton Ave

לייקוואד נד"ז

ו' טבת תשע"ח

בס"ד

לכבוד בקשת ידידי שליט"א

הרי זו לתעודה כי הרבה פעמים ראיתי רבינו הגדול רבי
זונדל קרוזיר זצוק"ל בביתו הולך עם ציצית של תכלת.

בידידות ובברכה

שלמה אלכסנדר הלוי פאללאק

הג"ר יעקב קאפיל שווארץ שליט"א

הג"ר יעקב קאפיל שווארץ שליט"א

רב ואב"ד קהל אהלי יעקב באיאם

ברוקלין נ"י

מחבר ספרי "יקב אפרים"

ב"ה

תשעה ימים לחדש טבת תשע"ח

לידידי מכובדי הרה"ג איש חמודות רבי ישראל ראזענבערג
שליט"א בעיר חכמים וסופרים לעיקוד יע"א

כבוד גדול נתכבדתי באותו ערב של שלשום, שכבודו נ"י בא אלי,
יחד עם חבירו לתורה ולמצוה האברך המופלג, והוא קרובי הרב
יעקב גרינוואלד נ"י, והביא לי את ה'קונטרס' שלו, והוא ספר שלם
גדול הערך, מראהו משכיל כזוהר הרקיע, ובו 'ענינים שונים במצות
תכלת'. לא הניח דבר בענין זה מה שלא דן בו, 'מחוט ועד שרוך
נעל'. 'ויחכם - וידבר - ועל הרמש ועל הדגים'. ונתקיים אצלו 'לכל
תכלה ראיתי קץ', רחבה מצותך מאד' כבודו מרחיב נ"י מרחיב דברים
בכל מה שיש לו איזה שייכות עם שאלת התכלת ומקורה.

ולגוף השאלה - כפי ראות עיני הדלות, אחרי הברורים האמתיים
שעשה כ"ת נ"י וחבריו תלמידי חכמים רבים וגדולים - אין כאן ספק
שזהו החלזון וזו היא התכלת שדברה בהם תורה. ומי שהוא 'אוהב
מצוות לא ישובע מצוות', ודאי ירוץ בשמחה לקיים מצוה זו ...

בברכה והערכה גדולה

יעקב קאפיל שווארץ

(מתוך הסכמה ארוכה לספר מראה הרקיע)

הג"ר יואל שוורץ שליט"א

הג"ר יואל שוורץ שליט"א
ר"מ בישיבת דבר ירושלים

בס"ד ט' טבת התשע"ח

נשאלתי כמה פעמים על עניין שבטלית שלי ותשובתי הייתה קצרה. אמנם ראיתי כל מיני דברים שכתבו נגד התכלת גם זו המופקת מארגמון קהה קוצים שהיא היום התכלת היותר נפוצה, ואמרתי להם: על כל קושיה אפשר למצוא תירוץ אבל אין אני רואה תועלת בויכוח, כי גם על כל תירוץ אפשר למצוא דחייה.

מה שהביא אותי לשים תכלת בטליתי, הייתה הסיבה כי ידוע שלגויים הייתה תכלת וככתוב בתנ"ך [לדוגמה בגד המלכות של מרדכי הצדיק] וברומא היה חוק חמור על שימוש לאדם פשוט בבגדי ארגמן ותכלת צבעים הנוצרים מהחילזון הזה. וגם ידוע כיצד נעשה וממה נעשה התכלת שלהם, ולמה נחשוש שמא התכלת שלהם אינה זו של תורה. והרי אין ספק מוציא מידי וודאי.

יואל שוורץ

ר"מ בישיבת דבר ירושלים מחבר ספרי דבר ירושלים
[בן תורה וישיבה בית אבא הלכות תולעים ועוד]

הג"ר חיים פנחס שיינברג זצ"ל

הראש ישיבה זצ"ל ביקש מהג"ר שלמה טייטלבוים שליט"א מחבר ספר לולאות תכלת שיעשה לו ציצית צבוע עם תכלת מחלזון החדש, וכן עשה הרב הנ"ל. וכן השיב להג"ר גרשון בעס לשאלתו האם לובש תכלת, שכן הוא לובש.

הג"ר מנחם מענדל שפרן שליט"א

יום ד' י"ב ניסן תשע"ו

לכ' הרה"ג בנימין זאב הלוי הורביץ שליט"א

עורך שנתון והיה לכם לציצית

שוכ"ט

א. מה שלא נתקבל בציבור הרחב שומרי תומ"צ קלה בבחמורה ומדקדקין במצוות אינו משום שיש ערעור על אמיתות התכלת. אדרבה הראיות שמביאים לזיהוי התכלת המקובל היום כחלזון התכלת שבזמן חז"ל, נראין הדברים נכונים שזוהי תכלת של תורה, והדברים משכנעים ומדברים בעד עצמם.

ב. וטעם רוב גדולי ישראל שאינם משתמשים בזה אינו משום שמפקקים באמיתות העניין, אלא משום שבמאתיים שנה האחרונות נקבע כהרגשה פנימית שלא משנים דברים גם אם מן הדין הי' צריך להנהיגם או לשנותם, וזה כהגנה נגד מהרסים המנסים לשנות ולהתאים וכו'. ועד כדי כך נקבע עקרון זה שיש כח בדעת תורה זה לעקור דבר מה"ת כמו מצות תכלת.

הכלל, שגם שינוי לטובה רואים חכמי התורה לתחילת פרצה שאחריתה מי ישורנו. ודבר זה הוא בבחינת יכולים חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה.

ואף שהיו מהגדולים שנהגו בתכלת ראדזין כמו שידוע מהמהרש"ם ועוד, הם לא עשו כן אלא לעצמם בצינעא אך לא הנהיגו כן לציבור.

ג. גם מה שמצינו כמה מנהגים שהשתנו כמו הכרעת ההלכה בזמני שקיעה"ח ובפולין והונגרי' נהגו כשיטת ר"ת בצה"כ ולא נשאו כפים בכל יום ועוד, ולפני המלחמה נשתנו המנהגים והפסיקו לנהוג כר"ת בפולין וכן בארה"ב. זה התחיל אחרי מלחמת העולם הראשונה שנעקרו קהלות ונתיישבו מחדש, וכן בארה"ב שהתחילו להתייסד קהלות חדשות מלפני קרוב למאתיים שנה כשהתחילה ההגירה הגדולה מרוסיה לארה"ב [כפי שיש לראות שינוי זה בלוחות הישנים שיצאו כל שנה]. כל זה לא עשו אלא כשנעשו קהילות חדשות ויסדו מנהגים חדשים, אך קהילות ישראל שנשארו במקומם נזהרו מאוד מהשינויים, ותחושת גדולי ישראל האמיתיים תורה היא וזהו קיום רצונו ית"ש.

זה הוא ה"דעת תורה" שעומדת מאחורי העניין של התעלמות כביכול של גדולי ישראל מקיום מ"ע.

עד כאן בנוגע למעשה. אבל בוודאי דבר חשוב ויש בזה תועלת גדולה לברר מצוה זו למעשה על כל צדדיו וצדדי צדדיו כפי שאתם עושים, בפרט מצוה שאין לה דורשין. ובזכות המצוה המתקיימת ע"י ושלמה פרים שפתינו נזכה לקיימה בפועל ממש.

בכבוד רב

מנחם מענדל הכהן שפרן

ל' ניסן

מנחם מענדל שפרן

תעודת הכשר מבד"ץ מהדרין

B.D.Z. MEHADRIIN

בד"ץ מהדריין

יום חמישי כ"ט תמוז תשע"ה

תעודת הכשר

הריני לאשר כי הציציות הכולל גם פתילי (חוטי) תכלת ממפעל "פתיל תכלת" בכפר אדומים התכלת שבפתילים אלו הופקו מן החלזון הימי ארגמון קהה קוצים שכמה גדולי ישראל הסכימו על זה.

הנני לאשר כי לצורך אלו האנשים המעוניינים והצורכים תכלת זו, שדם חזלון זה שהופק מהשבול של החלזון הנ"ל הוא דם נקי ללא תערובות מדם חלזונות או צבע אחר, כל צביעת הצמר נעשיית ע"י עובדים יר"ש בצביעה ידנית ונעשית בהקפדה יתירה לשם מצוות ציצית.

כל חוטי הציצית המעובדים במפעלון זה כולם נעבדו לשמה לשם מצוות ציצית ע"י יהודים שומרי תורה ומצוות מתחילתה ועד סוף בכל שלבי עבודת הקודש.

רק כאשר על כל אריזה יש מדבקה הולוגרמה בצבע כסף

תוקף תעודה עד ר"ח סיון התשע"ו

וע"ז באנו ע"ח יום חמישי כ"ט תמוז תשע"ה

הרב אברהם רובין

דבר אל הקורא

תכלית קונטרס זה הוא להביא לפני הקורא את דברי הרבנים והגאונים שחזקו ידי העוסקים במצות התכלת, אך תדע שהבאנו כאן רק קצת ומיעוטא דמיעוטא. וזה בגלל שהמובא כאן הוא בעיקר ממה שמצאנו בכתובים, והרבה הרבה יותר מהרבנים המנויים כאן מקיימים מצוה זו, או מחזקים את העוסקים בקיומה.

והנה לא באנו כאן בקונטרס זה לאפוקי מהרבנים שכתבו ונקטו שעדיין לא מצאו החלזון הנכון למצות תכלת, וכבר כתב החפץ חיים "ואם ימצאו אנשים גדולים ויראים שאין דעתם מסכמת לזה כ"כ כמו שכתב כתר"ה, מה אעשה, ידע כתר"ה כי על כל ענין חדש א"א שיסכימו הכל בפה אחד ובשעה אחת, וכבר ראיתי בנסיון ממני, וכן היה תמיד אף אצל רבותינו הקדמונים..." (מכתבי חפץ חיים דף ר"ה). רק מכיון שרבים סוברים שהללו שנקטו שנמצא החלזון הנכון לקיום מצות תכלת, ועושים מעשה בעצמם ומטילים תכלת על כנפי בגדיהם, הוא רק קומץ קטן של אברכים אשר אין דעת זקנים נוחה ממנו שמבקשים חדשות וכו', ע"ז באנו להודיע כאן שאין זה נכון, אלא האמת הוא שדעת הרבה רבנים חשובים ותלמידי חכמים גדולים שמן הראוי לקיים מצוה זו או שזהו תכלת הנכון או שעכ"פ יש בזה הידור או שבודאי אין בדבר היזק וחשש חדשות.

ובאמת ידענו בברירות אשר רובם ככולם של אלפי תלמידי חכמים, רבנים, וגדולים שביירו הסוגיא עד תומו ס"ל שאכן מצאנו חלזון הנכון, ואכן רבים מהם ידועים להציבור. וכאן ראוי לכתוב מעט אודות מה שרבנים רבים נמנעים לצאת בגלוי בעד קיום מצוה זו [אפי' אלו המחזיקים בה], והגם שידענו ושמענו עוד טעמים נכונים בזה, אך עיקר הטעם נראה שהוא מה שיתבאר בשורות הבאות בקצרה בעזה"ת.

הנה כולם יודעים שהתגלות מצות תכלת נראה כדבר מחודש, והוא מלתא שרבים תמהים עליו כי לא היה מצוי בישראל יותר מאלף וחמש מאות שנה. מקופיא היה נראה שהמאמר הידוע "חדש אסור מן התורה" מתאים לזה, ומשום זה נכון להביא מה שכתב הרמב"ם (מורה נבוכים חלק ג' פרק ל"א) בכגון חידוש כזה, וז"ל "כי האנשים בטבעם אוהבים מה שהורגלו בו ונוטים אליו עד שאתה תראה אנשי הכפר כפי מה שהם ממיעוט רחיצת ראשם וגופם והעדר ההנאות וצוק הפרנסה ימאסו המדינות ולא יהנו בהנאותם ויבחרו הענינים

הרעים המורגלים על הענינים הטובים שאינם מורגלים ולא תנוח דעתם לשכינת ההיכלות ולא ללבישת המשי ולא להתרחץ במרחץ ובשמנים ובסמנין כן יתחדש לאדם בדעות אשר הורגל בהם וגדל עליהם מן האהבה והשמירה להם ולהתרחק מזולתם ולפי זאת הסבה ג"כ ימנע האדם מהשיג האמת ויטה אל מורגליו כמו שקרה להמון ב...".

כן הוא ממש בענינינו, שמתוך שלא היה לפנינו כל מאות השנים דרך בהיר שיחזור מצות תכלת לידינו קודם ביאת המשיח, ואדרבה הדורות נתמעטים והולכים, נתרגלו לחשוב שתכלת הוא דבר שלא יהיה בידנו עד שיבא בזמן משיח כמו קרבנות וכדו'. עוד נתרגלו, שכל דבר שלא היה בידי אבותינו מיד צווחים בקול רעש גדול "אין עושין חדשות" ולכן רבים מעמי הארץ ואפי' מתלמידי חכמים חושבים שיש עבירה להשתדל לקיים מצוה זאת, ואפי' להרהר עליו הוא כמחשבת עבודה זרה.

והגם שמפורש ומבואר בגדולי אחרונים בהרבה מקומות שאין זה נכון, זה לא יועיל אחרי ההרגל של האי-ידיעה בענינים אלו שהיו מוזנחים עד תעה. ומתוך כך יש חשש גדול שיבא הדבר לבזיון התורה ומחלוקת, וכמו שכבר ראינו זאת בענינו, אוי לעינים שכך רואות, ונרחיב הדיבור קצת בזה.

ידוע שגדולי תורה בכל הדורות התרחקו ממחלוקות עד קצה האחרון, ולא רצו להביע דעתם בשום פנים היכא שיבא הדבר לידי מחלוקת, וכעין מה שהשיב הגאון מהר"י מפוזנא חתן הנו"ב לשואל "מוטב להעמיד צלם בהיכל ואל ירבה מחלוקת בישראל" (הובא בהקדמה לספר עין הבדולח). וכן מצינו בענין התכלת גופא דידוע שהגאון הגדול האדמו"ר מראדזין זצ"ל רצה לחדש לבישת תכלת בימיו במין דג שלפי דעתו הוא החלזון האמיתי וכמעט כל גדולי הדור חלקו עליו ואעפ"כ היה כמה גדולים לובשים אותו בצנעה מטעם שהיה חוששין לדבריו עכ"פ בתורת ספק, אבל לא לבשו אותו בפרהסיא והטעם משום מחלוקת ונעתיק מקורות לזה.

במכתב (הובא בהמעין נ"א א') מהרב צבי הירש קלינגבערג אבד"ק לאנטשין נכד ומשמש להגאון המהרש"ם כתב מה שאמר לו המהרש"ם בעת ששימש שלפניו, בענין מסוים בזה"ל "ואז פקד עלי אדוני מו"ח זקני זצ"ל (המהרש"ם) שאכתוב בשמו לכהד"ג שליט"א ... שכהד"ג שליט"א ימחול לכתוב לו טעמו ונימוקו על מה שמתיר. וכשבאת תשובת הדר"ג שליט"א הנני מעיד עלי שמים וארץ שאמר לי אז אדמוח"ז הגאון הנ"ל בזה"ל "רואה אני את דבריו כנים ואמיתיים להלכה, אך שאין רצוני עוד להתערב בדבר מפני בעלי מריבה

ומחלוקת שאינם מודים על האמת", וכעין זה שמעתי ממנו בענין תכלת כי בצינעה ראיתיו לובש טלית עם ציצית תכלת אך לא בפרהסיא".

וז"ל הלב העברי (הובא בספר התכלת דף 331) "ויצאו עליו מחלוקות נוראות (בענין תכלת ראדזין) כאשר התחילו תלמידיו ועמו עוד אלפים ישראל להתלבש בטליתים עם תכלת, ואז יצא הבערה לחלק, וביותר כאשר וכו', והיה בלבול גדול וקטגוריא בין ת"ח וכו' אחרי כי נשמע בין החיים, מן המחלוקות הללו אז השיבו גם חכמי ישראל אשר היו כבר מסכימין בתחילה את ידם אחור כי אמרו הפריזו על המידה כעין שבת קנ"ג גדשו סאה מחקו את הסאה, וכדי שלא ליתן יד למחלוקת ביותר וכו'".

עוד מדבריו ז"ל שם דף (343-344) "ע"כ גם בינונים עושים להם ארבע כנפות של צמר בתכלת וכו' ולא למרחץ מפני הרואים במקום שיש חשש מחלוקת משום לא תתגודדו אם כי אין להתבייש מפני המלעיגים (כבאו"ח סי' א'), מכ"מ גדול השלום זולת בדבר הנוגע לכלליות יהדות, אשר אפי' על ערקתא דמסאנא צריך למסור נפשו (יו"ד סי' קנ"ז) ועל הדינים צריך מסיח"נ (רמב"ם פ"ז הל' מלכים) ולא תגורו מפני איש זולת כאלו מכריע השלום והצנע לכת עם אלקיך".

ולכן הגם שבתחלה הלך בעל הלב העברי בגלוי בטלית עם תכלת כמוזכר בספר אור לישרים, אח"כ מפני המחלוקת לבש אותו רק בצנעה מטעם זה, כמו שכתב בעצמו. וז"ל (בתשו' ר' עקיבא יוסף יו"ד סי' קס"ה) "ע"כ אנן לא נהיגא ללכת בתכלת, כי אם בטלית קטן בצנעה, משום חשש לא תתגודדו, שלא לגרום מחלוקת, ע"כ ואת צנועים חכמה".

וכזה מצינו באופן ההיפך שמחשש מחלוקת לא התנגדו גדולים לתכלת ראדזין, וז"ל ספר אור לישרים (הקדמת ביאור הזוהר אות ד', מהרב הלל משה גלבשטיין מירושלים מחבר ספר משכנות לאביר יעקב) "ובליל י"ט כסליו הלכתי להרב מפלינסק נ"י הראב"ד מהאשכנזים והפצתי בו, עד שהלך עמי להרב מברסק נ"י (המרי"ל דיסקין זצ"ל), והשיב אעפ"י שלפי דעתו הוא פסול וגם וכו' אעפ"כ הוא כבר קיבל עליו כי בכל דבר שיש איזה חשש מחלוקת יתרחק מזה וכו' עכ"ל".

וכאשר היה אז כן הוא עכשיו כמו שידענו בברירות משני גדולי תורה שקיימו מצוה זו רק בטלית קטן כי חששו מפני המחלוקת, וכאשר חששו גדולי תורה אלו כן היה, כמו שידענו מתלמידי חכמים וגדולי תורה שהם מורי הוראה בישראל שכאשר יצאו ברבים לחזק מצוה זו או קיימו אותו ברבים נרדפו מקנאים אשר לא הגיעו לקרסוליהם, וידענו על מעשה

רשע שקנאים אלו המתעטפים באיצטלא של חסידות ביזו אחד ממורי הוראות אלו ברבים, ומטעם זה רבים הם נמנעים מלקיים מצוה זו.

יש עוד מקורות לענין זה אך לא נאריך, עי' בדרשות חתם סופר (ראש השנה דף א' ע"ג) ודוק היטב, ואור ישראל (שנה ג' ב'), ובדברי העין יצחק אל תלמידי האדמו"ר מראדזין הובא בהקדמה לעין התכלת.

ומשום זה גם יש הרבה שאינם מוכנים לעיין בזה כי יש חשש גדול שיתבזה כבוד התורה וכעין דברי הנודע ביהודה (סי' ס"ב יו"ד) בענין אחר "ולא רציתי לחקור ואמרתי כיון שאין איסור ברור אעלים עין".

והגם שהדרך עד שיתקבל התכלת החדש אצל כל ישראל אולי היא ארוכה, אך לאט לאט רואין בעזה"ת התקדמות גדולה בקרב כל ציבור היראים, ליטאים, ספרדים, וחסידים, ולא נדבר כאן בפרטיות בזה ואין צורך לכתוב בזה כי הדברים ידועים ורק סומא בשני עיניו לא יראה אור היאך הדבר מתקבל על הציבור של יראים. ורק אציין שיש כמה רבנים חשובים שיצאו בתחילת דרכם כנגד קיים מצוה זו בזה"ז וכהיום הם מהלובשים אותו או המודים בה. ובאמת יש מקור לדרך התפשטות התכלת שהוא דבר התמוה לרבים באופן זה מגמ' במנחות (מ.) שמקודם שמקיימים דבר התמוה לרבים יש להבינם וללמדם שבאמת זהו הדרך הנכונה ורק אז ראוי לקיים אותו ברבים, ולכן הכל הולך קמעא קמעא בעזה"ת, וככל שמתרבים היודעים בה מתרבים הלובשים בה.

ותקוטינו שכל אחד יתבונן ויעמול על סוגיא דנן כולה בלימוד על מנת לעשות ככל שאר סוגיות בכל התורה. וכמו שאלו שיצאו להם שאין זה תכלת הנכון בודאי לא ילבשו אותו, כן תקוטינו שאלו שאכן יצא להם שהוא תכלת הנכון ולא מוצאים טעם למה לא ללבשו ילבשו אותו בשמחה שהחיינו והגיענו וקיימנו לזמן הזה.